

WERSJA DO DYSKUSJI

Wakacyjne wędrówki po Polsce

PROGRAM NAUCZANIA GEOGRAFII W GRUPIE WIEKOWEJ 10-13 LAT

OPRACOWANIE - ZESPÓŁ AUTORÓW PODSTAWY PROGRAMOWEJ

Karty programowe – scenariusze Dorota Goździewska

1. ADRESACI I PRZEDMIOT PROGRAMU

Program jest przeznaczony dla uczniów w grupie wiekowej 10-13 lat, uczących się geografii Polski w szkołach polskich poza krajem. Cele i treści nauczania geografii oraz oczekiwane umiejętności są opisane zgodnie z zawartością *Podstawy programowej dla dzieci polskich uczących się za granicą* (Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2009). Przedstawiony program nauczania geografii może być traktowany, jako dopełnienie nauczania języka polskiego i historii w tej grupie wiekowej (Magdalena Swat-Pawlicka, Aleksander Pawlicki, *Własną drogą do kraju przodków*).

Program został przygotowany przez ekspertów Ministerstwa Edukacji Narodowej w ramach *Projektu* współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego „*Opracowanie i pilotażowe wdrożenie innowacyjnych programów nauczania dla dzieci obywateli polskich przebywających za granicą*” i był konsultowany z nauczycielami geografii pracującymi w szkołach polskich poza krajem i w Polsce.

Wymagania w zakresie geografii są tak zredagowane, by utrwalać i poszerzać podstawowe wiadomości o geografii Polski i społeczeństwie polskim oraz wzmocnić proces identyfikowania się uczniów z ojczystą ziemią i tradycją przy jednoczesnym zachowywaniu szacunku dla odmienności kulturowych i tradycji kraju zamieszkania.

W grupie wiekowej 10-13 lat program proponuje usystematyzowaną wiedzę na temat geografii regionalnej Polski. Ta wiedza pozwoli uczniom lepiej poznać przestrzeń i kulturę kraju pochodzenia ich przodków oraz ułatwi im zrozumienie korzeni wielu współczesnych nam zjawisk z życia społecznego i gospodarczego Polski.

Jesteśmy przekonani, że kontakt z geografią Polski rozbudzi zainteresowania uczniów ojczystą ziemią i jej przyrodą i przybliży im przestrzeń bliską i znaną ich rodzicom, dziadkom i pradziadkom.

2. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU

Budując *Podstawę programową dla dzieci polskich uczących się za granicą* świadomie dokonaliśmy zawężenia problematyki geograficznej, omawianej w grupie wiekowej od 10 do 13 roku życia, do geografii Polski. Zakładamy, że w miejscowej szkole polski uczeń zdobywa niezbędną wiedzę z zakresu geografii fizycznej oraz geografii politycznej i gospodarczej świata. Uznaliśmy, że w polskiej szkole działającej poza krajem nacisk powinien być położony na geografię ojczystą, tak by uczeń mógł poznać najważniejsze cechy środowiska przyrodniczego Polski, zdobyć wiedzę o miastach i regionach Polski. Uczeń powinien przede wszystkim nauczyć się systematycznego korzystania z atlasu Polski oraz poznać nazwy geograficzne w języku polskim. Nadrzędnym celem pozostaje rozbudzanie zainteresowania krajem przodków i regionem Polski, z którego pochodzi jego rodzina lub znane mu rodziny polskie.

Na program „Wakacyjne wędrówki po Polsce” składa 31 tzw. kart programowych. Przekładają one założenia podstawy programowej dla szkół polskich działających poza krajem na praktykę lekcyjną. Karty ułożone są wedle porządku tematycznego i dają tradycyjny wykład geografii Polski odpowiadający zwyczajowej praktyce w polskiej szkole. Wariant ten jest dobrym dopełnieniem kursu geografii w cudzoziemskich systemach szkolnych, w których, co zrozumiałe, nie przewidziano miejsca na kurs geografii Polski. Zatem na szkole polskiej, działającej poza krajem, ciąży odpowiedzialność za przekazanie uczniom elementarnej wiedzy z zakresu ojczystej geografii.

3. OGÓLNE CELE KSZTAŁCENIA W ZAKRESIE GEOGRAFII W GRUPIE WIEKOWEJ OD 10 DO 13 ROKU ŻYCIA

Zadaniem szkoły i nauczyciela w zakresie nauczania geografii jest:

- przedstawienie uczniom najważniejszych cech środowiska przyrodniczego Polski i wyjaśnienie zróżnicowania regionalnego Polski;
- kształtowanie umiejętności korzystania z atlasu Polski oraz poznanie nazw geograficznych w języku polskim;

- rozbudzenie świadomości przynależności do narodu polskiego oraz kształtowanie tożsamości narodowej i regionalnej; rozbudzanie zainteresowania regionem Polski, z którego pochodzi jego rodzina lub znane mu rodziny polskie.

4. SZCZEGÓŁOWE CELE KSZTAŁCENIA W ZAKRESIE GEOGRAFII W GRUPIE WIEKOWEJ OD 10 DO 13 ROKU ŻYCIA

Uczeń w grupie wiekowej od 10 do 13 roku życia:

- zdobywa umiejętność korzystania z różnych źródeł informacji geograficznej;
- potrafi korzystać z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu gromadzenia, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych;
- posługuje się podstawowym słownictwem geograficznym w toku opisywania oraz wyjaśniania zjawisk i procesów zachodzących w środowisku geograficznym;
- identyfikuje związki i zależności w środowisku przyrodniczym, gospodarce i życiu społecznym; rozumie wzajemne relacje przyroda – człowiek, odnosząc te refleksje do geografii Polski.

5. TREŚCI NAUCZANIA

- MIEJSCE POLSKI W EUROPIE
- KRAJOBRAZY POLSKI
- SIEĆ HYDROGRAFICZNA POLSKI
- POLSKA NAD BAŁTYKIEM
- REGIONY POLSKI
- MAŁE OJCZYZNY
- KLIMAT POLSKI
- PRZEGLĄD TYPÓW KRAJOBRAZU POLSKIEGO
- CZTERY PORY ROKU W POLSCE
- SIEĆ OSADNICZA W POLSCE
- NAJWIĘKSZE MIASTA W POLSCE
- WARSZAWA I JEJ FUNKCJE STOŁECZNE
- CO WARTO ZOBACZYĆ W KRAKOWIE I W JEGO OKOLICACH?

- NAD ZATOKĄ GDAŃSKĄ I W GDAŃSKU
- ŚLADEM MIKOŁAJA KOPERNIKA – W TORUNIU I WE FROMBORKU
- MIEJSCA KULTU RELIGIJNEGO W POLSCE
- POLSKA WIEŚ DAWNIEJ I DZIŚ
- ROŚLINY UPRAWIANE I ZWIERZĘTA HODOWLANE W POLSCE
- KUCHNIA POLSKA – REGIONALIZMY I TRADYCJA. POLSKA WIGILIA
- SUROWCE MINERALNE I BOGACTWA NATURALNE POLSKI
- FORMY OCHRONY PRZYRODY W POLSCE
- PARKI NARODOWE POBRZEŻY I POJEZIERZY
- PARKI NARODOWE NIZIN I WYŻYN
- PARKI NARODOWE W GÓRACH
- PROBLEMY SPOŁECZNE I GOSPODARCZE W POLSCE
- MNIEJSZOŚCI NARODOWE W POLSCE
- GRUPY ETNICZNE W POLSCE
- POLSKA W UNII EUROPEJSKIEJ
- JAK PODRÓŻOWAĆ DO POLSKI I Z POLSKI DO KRAJU POBYTU
- POLACY I POLONIA NA ŚWIECIE

6. UWAGI O REALIZACJI PROGRAMU

Po konsultacjach z nauczycielami geografii w polskich szkołach działających poza krajem przyjęliśmy założenie, że przedstawione w *Podstawie programowej* i w programie treści nauczania przeznaczone są na 30 spotkań/lekcji z przeznaczeniem na trzy lata nauki, zatem przewidujemy dziesięć spotkań/lekcji w roku szkolnym. Każda z proponowanych 31 kart programowych zawiera materiał, który można zrealizować na jednej lub kilku lekcjach. Możliwe jest też grupowanie materiału i treści z kilku kart programowych na jednej lekcji. Dobór proponowanych treści i metod zależeć będzie przede wszystkim od warunków, w których przyjdzie pracować nauczycielowi geografii. Stąd każda karta programowa oprócz informacji o materiale, metodach pracy czy sposobach sprawdzania wiedzy i umiejętności uczniów, zawsze zawiera dział „zagadnienia”. Zamieszczone tam tematy lekcji umożliwiają wybór różnych ujęć, zgodnych z zainteresowaniami nauczyciela i możliwościami uczniów, pozwalają na przedstawianie treści oraz na ich omówienie z uczniami na rozmaite sposoby. Ostateczny kształt lekcji zawsze zależy od nauczyciela, a program można elastycznie

dopasować do potrzeb danego środowiska. Elastyczność tej koncepcji wynika z układu kart programowych, czyli takiego zapisu treści programowych, który zawiera szczegółowe rozwiązania, ale też i nie przesądza o formie zajęć, ani czasie ich trwania.

Zakładamy, że w grupie uczniów od 10 do 13 roku życia, uczących się szkołach polskich poza krajem, powszechna jest znajomość języka polskiego na poziomie C. Możliwe jest, a nawet pod wieloma względami korzystne, choć niewątpliwie trudniejsze, posługiwanie się niniejszym programem w grupie uczniów o zróżnicowanej znajomości języka polskiego. Możliwa jest też realizacja tego programu w grupie o słabym stopniu znajomości języka polskiego - wtedy proponujemy używanie w warstwie narracyjnej i objaśniającej języka kraju zamieszkania.

Realizacja programu oparta jest na stosowaniu wielu metod, współcześnie sprawdzonych zarówno w szkolnictwie europejskim, jak i amerykańskim. W kartach programowych znalazły się wskazówki dotyczące użycia w danej sytuacji lekcyjnej wskazanej metody. Wyrażna jest przy tym preferencja dla tak zwanych metod kształcących oczekiwane umiejętności i metod aktywizujących. Wymieńmy tu, bez dodatkowej charakterystyki, wobec powszechnej dostępności takich opisów, te najczęściej w programie przywoływane: pracę z różnorodnymi materiałami źródłowymi pod kierunkiem nauczyciela, burzę mózgów, debatę uczniowską, mini projekty uczniowskie. Praca z mapą i atlasem geograficznym Polski pozostaje zawsze priorytetem.

7. OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW. PO ZREALIZOWANIU PROGRAMU Z GEOGRAFII DLA GRUPY WIEKOWEJ OD 10 DO 13 ROKU ŻYCIA

Uczeń w grupie wiekowej od 10 do 13 roku życia po zrealizowaniu programu:

- lokalizuje Polskę na mapie Europy; opisuje jej położenie i granice oraz wskazuje na mapie jej sąsiadów;
- rozpoznaje główne regiony naturalne Polski oraz wskazuje je na mapie; lokalizuje na mapie niziny, wyżyny i góry;
- wskazuje na mapie Morze Bałtyckie oraz najważniejsze polskie jeziora i rzeki;
- opisuje miejsce i region, z którego pochodzi jego rodzina lub inne znane mu rodziny polskie, opisuje jego środowisko przyrodnicze i tradycje regionalne;

- zbiera informacje o cechach środowiska geograficznego tego regionu i ludziach tam mieszkających;
- posługuje się mapą regionu oraz wskazuje na niej najważniejsze miejscowości, rzeki, obiekty historyczne; poprawnie wymawia nazwę regionu i opisuje ten region na mapie;
- opisuje cechy klimatu Polski;
- opisuje krajobrazy: nizinny, wyżynny, pojezierny, górski; wyjaśnia, z czego wynikają różnice między nimi;
- wyjaśnia, na czym polegają zmiany krajobrazów polskich w roku kalendarzowym; opisuje wybrane krajobrazy w różnych porach roku;
- opowiada o rozmieszczeniu ludności na podstawie mapy Polski;
- wymienia największe miasta Polski i wskazuje je na mapie; wymawia poprawnie ich nazwy;
- wymienia najważniejsze walory turystyczne największych miast Polski;
- opisuje krajobraz wiejski i rolniczy w Polsce; wymienia najważniejsze rośliny uprawne i zwierzęta hodowlane; identyfikuje tradycyjne potrawy polskiej kuchni;
- wymienia najważniejsze surowce mineralne eksploatowane w Polsce;
- opisuje formy ochrony przyrody stosowane w Polsce, wymienia i wskazuje na mapie parki narodowe; opisuje wybrany park narodowy;
- podaje przykłady aktualnych problemów społeczno-gospodarczych współczesnej Polski, korzystając z różnych źródeł informacji (od osób dorosłych, z prasy, radia, telewizji, Internetu);
- wymienia mniejszości narodowe i etniczne żyjące w Polsce, na wybranych przykładach opisuje ich kulturę i tradycje;
- opisuje położenie Polski w Unii Europejskiej; zna przebieg wschodniej granicy UE;
- rozpoznaje na mapie Europy połączenia kolejowe, drogowe i lotnicze Polski z innymi krajami, w tym z krajem zamieszkania;
- lokalizuje na mapie największe skupiska Polonii, wyjaśnia przyczyny polskiej diaspory.

8. KARTY PROGRAMOWE (SCENARIUSZE) DO ZAJEĆ LEKCYJNYCH

1. MIEJSCE POLSKI W EUROPIE

Cel ogólny:

Rozpoznawanie i opisywanie cech położenia geograficznego w Europie.
Znajomość konsekwencji politycznych i gospodarczych położenia Polski.
Poznanie państw sąsiadujących z Polską. Rozpoznawanie granic naturalnych i sztucznych.

Treści:

Położenie Polski w Europie Środkowej.
Sąsiedzi Polski po II wojnie światowej i dziś.
Przebieg granic.
Konsekwencje polityczne i gospodarcze lokalizacji Polski.
Obszar Polski.

Zagadnienia:

Położenie matematyczne Polski:

- Położenie na przecięciu linii NS i WE;
- Punkty skrajne Polski;
- Geometryczny środek Polski.

Sytuacja polityczna Europy po II wojnie światowej:

- Podział Europy na wschodnią i zachodnią;
- Konsekwencje gospodarcze podziału;
- Sąsiedzi Polski po 1945 r.;
- Zmiany polityczne w Europie po 1989 r.;
- Sąsiedzi Polski od lat 90-tych;
- Obecne konsekwencje polityczne i gospodarczo-ekonomiczne położenia Polski.

Granice Polski:

- Długość granic z poszczególnymi państwami;
- Granice naturalne i sztuczne;
- Problemy ochrony granic.

Obszar:

- Powierzchnia Polski w porównaniu z innymi państwami;

- Wody wewnętrzne;
- Wody terytorialne i morska strefa ekonomiczna.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie podstawowych pojęć dotyczących terytorium kraju, granicy naturalnej i sztucznej, wód wewnętrznych, terytorialnych i morskiej strefy ekonomicznej (wykład, rozmowa).

Wyszukiwanie na mapie Europy cech położenia Polski, wyznaczanie środka Europy i Polski. Określanie współrzędnych punktów skrajnych Polski (praca z atlasem, praca w grupach).

Przedstawienie sytuacji politycznej w Europie po II wojnie światowej i w latach 90-tych (wykład, rozmowa, prezentacja starych map politycznych).

Wskazywanie aktualnych sąsiadów Polski na mapie i analiza przebiegu oraz długości granic (praca z atlasem).

Porównanie powierzchni Polski z powierzchnią innych państw europejskich (analiza map i danych statystycznych).

Omówienie problemów i sposobów ochrony granic naturalnych i sztucznych (dyskusja).

Wybranie pozytywnych cech posiadania morskiej strefy ekonomicznej i wód terytorialnych (tworzenie rankingu zalet, dyskusja).

Wskazanie możliwości rozwoju gospodarki kraju dzięki położeniu w środku Europy – szlaki handlowe, tranzytowe, turystyka (burza mózgow, rozmowa, analiza map).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie pojęcia określające terytorium, granice, wody śródlądowe, terytorialne, strefę ekonomiczną; wyjaśnia własnymi słowami (A), potrafi podać ich definicje (B), potrafi zapisać definicje (C);
- zna i wymienia państwa sąsiadujące z Polską oraz wskazuje je na mapie, odczytując ich nazwy (A); wyszukuje na mapach cechy charakterystyczne położenia geograficznego Polski w Europie, oraz zapisuje te informacje (B); dokonuje syntezy i analizuje informacje zawarte na różnych mapach;

- rozumie znaczenie sytuacji politycznej w Europie i jej wpływ na możliwości rozwoju gospodarki Polski w przeszłości i obecnie (A); potrafi własnymi słowami podać przebieg wydarzeń związanych ze zmianą państw sąsiadujących z Polską (B); zapisuje informacje w postaci notatki (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Porównaj położenie geograficzne sąsiadów, granice, dostęp do wód i możliwości rozwoju współpracy z innymi państwami Polski, Portugalii i Słowacji.

Praca na lekcji:

Podaj (analizując mapę) 3 cechy położenia Polski w Europie.

Wyszukaj na mapie Polski punkty skrajne i podaj ich współrzędne.

Odczytaj z mapy nazwy państw sąsiadujących z Polską, porównaj długość granic.

Znajdź na mapie granice naturalne Polski i nazwij je.

2. JAKA JEST TA POLSKA?

Cel ogólny:

Rozpoznawanie i opisywanie różnych typów krajobrazu (nizinnego, pojeziernego, wyżynnego, górskiego). Poznanie rozmieszczenia w Polsce największych krain geograficznych.

Treści:

Kraina geograficzna.

Zróznicowanie rzeźby terenu.

Pasowość krain geograficznych w Polsce.

Rozmieszczenie największych krain geograficznych w Polsce.

Zagadnienia:

Zróznicowanie rzeźby terenu:

- pojęcia: kraina geograficzna, nizina, depresja, pojezierze, wyżyna, góry, kotlina, kraina geograficzna,
- pasowość krain.

Ukształtowanie powierzchni Polski:

- rozmieszczenie krain geograficznych,
- podział pasów krajobrazowych na krainy:
pas pobrzeży (Szczecińskie, Koszalińskie, Gdańskie),
pas pojezierzy (Mazurskie, Wielkopolskie, Pomorskie),
pas nizin środkowopolskich (Wielkopolska, Śląska, Mazowiecka, Podlaska),
pas wyżyn (Śląska, Małopolska, Lubelska, Rostocze, Krakowsko-Częstochowska),
pas kotlin podkarpackich (Oświęcimska, Sandomierska, Brama Krakowska),
pas gór (Góry Świętokrzyskie, Karpaty, Sudety).

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie podstawowych pojęć dotyczących ukształtowania powierzchni na przykładach z najbliższych okolic (wykład, rozmowa).

Wyszukiwanie na mapach krain geograficznych w różnych regionach świata (praca z atlasem).

Porównywanie i analiza ukształtowania powierzchni wybranych państw (praca z atlasem, praca w zespołach, rozmowa).

Nazywanie krajobrazów geograficznych i odczytywanie z mapy ich nazw własnych (praca z atlasem).

Wyjaśnienie i analiza rozmieszczenia krain geograficznych na mapie Polski (rozmowa, praca z atlasem).

Odczytywanie, analiza i opis na podstawie map tematycznych w atlasie cech charakterystycznych poszczególnych krain geograficznych (tworzenie tabel porównawczych, rozmowa, dyskusja, praca w grupach, praca z atlasem).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie pojęcia określające krajobrazy i wyjaśnia własnymi słowami (A), potrafi podać ich definicje (B), potrafi zapisać definicje (C);
- zna i wymienia największe krainy geograficzne w Polsce oraz wskazuje je na mapie, odczytując ich nazwy (A); wyszukuje dowolne krainy geograficzne na mapie i odczytuje z map tematycznych ich cechy charakterystyczne oraz zapisuje

te informacje (B); dokonuje syntezy i analizuje informacje zawarte na różnych mapach; przygotowuje prezentację wybranych krain.

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o pasowym układzie rzeźby Polski.

Narysuj uproszczoną mapę Polski z zaznaczonymi największymi krainami geograficznymi.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie Polski krainy geograficzne o podobnych cechach.

3. POLSKA - RAJ DLA LUBIĄCYCH WODE

Cel ogólny:

Rozpoznawanie i opisywanie sieci hydrograficznej Polski. Wskazywanie możliwości wykorzystania gospodarczego różnych zbiorników wodnych.

Treści:

Podział wód na śródlądowe i morskie.

Największe systemy rzeczne.

Zbiorniki naturalne i sztuczne.

Bagna i torfowiska.

Wody podziemne.

Wykorzystanie wód w Polsce.

Zagadnienia:

Wody: słodkie, słone, zasilanie zbiorników wodnych.

Sieć rzeczna:

- pojęcia: rzeka główna, dopływ, źródło, ujście, dorzecze;
- dorzecze Wisły i Odry, największe ich dopływy; rzeki przymorza oraz dorzecze Pregoty i Niemna;
- wykorzystanie rzek, jako szlaku komunikacyjnego (kanały) i handlowego;

- hydroelektrownie, zbiorniki zaporowe, retencyjne i rekreacyjne.

Jeziora i zbiorniki sztuczne:

- geneza i rozmieszczenie jezior: polodowcowych, krasowych, deltowych, przybrzeżnych, pojezierza;
- zapotrzebowanie na stawy, zalewy i kanały; ich wykorzystanie gospodarcze (rybołówstwo, retencja, energia, turystyka, transport); największe zbiorniki sztuczne.

Bagna i torfowiska:

- różnice między bagnem i torfowiskiem;
- warunki powstawania obszarów zabagnionych, rozmieszczenie;
- niskie zagospodarowanie terenów, miejsca lęgowe rzadkich gatunków ptaków.

Wody podziemne:

- wody zaskórne, głębinowe, różnice i możliwości wykorzystania przez człowieka;
- obszary deficytu i nadmiaru;
- wody mineralne i termalne, ich dostępność i wykorzystanie (uzdrowiska, kąpieliska, energia geotermalna).

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Zapoznanie z terminami: rzeka główna, dopływ, źródło, ujście, dorzecze, zlewisko, jezioro, staw, zalew, wody mineralne, wody termalne (wykład, rysunki schematyczne).

Wyszukiwanie na mapach Polski rzek, jezior, bagien (praca z atlasem).

Porównywanie i analiza sieci wodnej wybranych państw (praca z atlasem, praca w zespołach, rozmowa).

Odczytywanie z mapy nazw pojezierzy (praca z atlasem).

Wyjaśnienie i analiza rozmieszczenia rzek i jezior na mapie Polski (rozmowa, praca z atlasem).

Ocena możliwości zagospodarowania pojezierzy i dolin rzecznych – rolnictwo, turystyka, handel, transport, (tworzenie tabel porównawczych, rozmowa, dyskusja, praca w grupach, praca z atlasem).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie pojęcia określające sieć wodną i wyjaśnia własnymi słowami (A), potrafi podać ich definicje (B), potrafi zapisać definicje (C);
- zna i wymienia największe rzeki i ich dopływy w Polsce oraz wskazuje je na mapie, odczytując ich nazwy (A); wyszukuje dowolne pojezierza na mapie i odczytuje z map tematycznych ich cechy charakterystyczne oraz zapisuje te informacje (B); dokonuje syntezy i analizuje informacje zawarte na różnych mapach (C);
- tworzy listę obszarów o dużym stopniu wilgotności i gęstej sieci jezior (A), wskazuje tereny turystyczne (B), wymienia możliwości wykorzystania dla gospodarki wybranego terenu (C);
- tworzy prezentację, przedstawiając argumenty na rzecz rozwoju wybranego regionu (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o wybranym pojezierzu.

Narysuj uproszczoną mapę Polski z zaznaczonymi największymi rzekami i jeziorami.

Napisz, jak można spędzić 3 dni nad jeziorem.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie Polski rzeki główne i ich dopływy.

Czym różnią się rzeki przymorza od rzek dorzecza Wisły?

Znajdź na mapie 2 tereny zabagnione i podaj możliwą przyczynę ich powstania.

4. A MOŻE NAD MORZE?

Cel ogólny:

Poznanie środowiska przyrodniczego Morza Bałtyckiego i strefy wybrzeża.

Rozpoznawanie możliwości wykorzystania gospodarczego Bałtyku.

Treści:

Morze Bałtyckie - cechy charakterystyczne.

Fauna i flora Bałtyku.

Złoża mineralne dna Bałtyku.

Wybrzeże i jego zagospodarowanie.

Zagadnienia:

Morze Bałtyckie:

- Geneza, połączenie z Oceanem Atlantyckim, głębokość, wielkość, pływy, falowanie, temperatura, zasolenie, zanieczyszczenie;
- Mierzeje (Helska i Wiślana), ich powstanie i jeziora przybrzeżne (Jamno, Gardno, Łebsko, Wicko);
- Wybrzeże klifowe, mierzejowo-zalewowe:
- Klif, budowa i erozja (Gdynia, Trzęsacz), sposoby zapobiegania procesom niszczącym klif;
- Wybrzeże piaszczyste, wydmy nadmorskie (Łeba);
- Rośliny słonowodne i słodkowodne;
- Bałtyckie ryby (dorsz, szprot, śledź, flądra) i inne zwierzęta (np. uchatki);
- Bałtyckie rośliny (wodorosty, glony);
- Turystyka (Krynica Morska), uzdrowiska (Kołobrzeg), stocznie (Szczecin), porty (Świnoujście); przykłady miast, geneza ich powstania oraz zatrudnienie ludności;
- Złoża mineralne (piasek, sól, gaz ziemny, ropa naftowa);
- Porównanie z najbliższym morzem.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie podstawowych pojęć dotyczących zbiorników morskich – zlewisko, szelf, głębia, zasolenie, wybrzeże, klif, wydma, mierzeja, port, stocznia, (wykład, rozmowa).

Porównywanie i analiza powierzchni, otwartości, zasolenia, dopływów, głębokości Morza Bałtyckiego i Morza Śródziemnego (praca z atlasem, praca w zespołach, rozmowa).

Nazywanie wybrzeży i procesów je modelujących (wykład i rozmowa).

Wyjaśnienie i analiza rozmieszczenia miejscowości nadmorskich i ich znaczenia gospodarczego (rozmowa, praca z atlasem).

Odczytywanie, analiza i opis na podstawie map tematycznych w atlasie cech charakterystycznych poszczególnych zbiorników morskich (tworzenie tabel porównawczych, rozmowa, dyskusja, praca w grupach, praca z atlasem).

Omówienie możliwości wykorzystania zasobów naturalnych Morza Bałtyckiego – flora, fauna, złoża mineralne (dyskusja, burza mózgów).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie pojęcia określające środowisko morskie, krajobrazy, procesy i wyjaśnia własnymi słowami (A), potrafi podać ich definicje (B), potrafi zapisać definicje (C);
- odnajduje na mapie nadmorskie miejscowości i odczytuje ich nazwy (A), selekcjonuje je ze względu na znaczenie – turystyka, porty (B), sporządza tabelę pokazującą możliwości rozwoju wybranych regionów nadmorskich (C);
- wymienia główne gatunki ryb (A);
- porównuje na podstawie rysunków i zdjęć typy wybrzeży (B);
- przedstawia dostępność złóż mineralnych (C);
- zna i wymienia cechy Morza Bałtyckiego oraz wskazuje je na mapie (A); wyszukuje dowolne cechy na mapie tematycznej i odczytuje je oraz zapisuje te informacje (B); dokonuje syntezy i analizuje informacje zawarte na różnych mapach; przygotowuje prezentację Bałtyku, porównując do najbliższego morza (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o Morzu Bałtyckim.

Znajdź w dowolnych źródłach zdjęcia lub rysunki ryb bałtyckich. Narysuj dwie.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie Europy cieśniny łączące Morze Bałtyckie z Oceanem Atlantyckim.

Porównując do Morza Śródziemnego, podaj cechy Morza Bałtyckiego.

Znajdź na mapie jeziora przybrzeżne i mierzeje. Odczytaj ich nazwy.

Wskaż miejscowości nadmorskie.

Porównaj na podstawie map cechy Morza Bałtyckiego i najbliższego morza.

5. SKĄD POCHODZĘ?

Cel ogólny:

Rozbudzenie zainteresowania krajem przodków i regionem, z którego pochodzi rodzina.

Treści:

Drzewo genealogiczne z uwzględnieniem miejsca pochodzenia poszczególnych osób w rodzinie.

Zagadnienia:

Miejsce urodzenia moje i rodzeństwa, rodziców i dziadków.

Rozpoznanie tych miejsc na mapie.

Region w Polsce najbliższy rodzinie.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie uczniom, czym jest drzewo genealogiczne (rozmowa).

Podanie uczniom na wcześniejszych zajęciach wykazu potrzebnych informacji w formie zagadnień do przygotowania w domu (miejsca urodzenia, pochodzenia rodziny, przyniesienie zdjęć lub ksero zdjęć członków rodziny).

W trakcie zajęć uczniowie rysują schematycznie swoje drzewo genealogiczne, umieszczają na nim informacje o pochodzeniu.

Tłem drzewa powinna być Polska lub jej konkretny fragment, jeśli rodzice pochodzą z tego samego regionu (praca plastyczna, plakat).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie pojęcie drzewa genealogicznego (A);

- zna, odnajduje na mapie (B) i wymienia miejsca pochodzenia swojej rodziny (C);
- rysuje drzewo genealogiczne swojej rodziny (A); dokonuje syntezy i analizuje informacje zawarte na pracy plastycznej (B); przygotowuje prezentację ustną swojej pracy (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Wykonaj drzewo genealogiczne swojej rodziny z uwzględnieniem w tle „mapy fizycznej” regionu pochodzenia. Praca w dowolnej technice, w formacie A-2.

Praca na lekcji:

Narysuj schemat swojego drzewa genealogicznego.

6. MAŁE OJCZYZNY

Cel ogólny:

Rozbudzenie zainteresowania i poznanie regionu, z którego pochodzi rodzina ucznia.

Treści:

Historia regionu.

Warunki naturalne regionu.

Gospodarka regionu.

Ludność i tradycje regionu.

Atrakcje regionu.

Zagadnienia:

Historia i jej wpływ na opuszczenie Polski przez rodzinę:

- II wojna światowa;
- zmiana granic;
- sytuacja polityczna po wojnie;
- sytuacja ekonomiczna;

- sytuacja religijna;
- wydarzenia polityczne w latach 80-tych i 90-tych w Polsce oraz ich konsekwencje dla ludności i gospodarki kraju.

Warunki naturalne regionu:

- ukształtowanie powierzchni, budowa geologiczna, sieć wodna, szata roślinna.

Gospodarka regionu:

- rolnictwo, przemysł wydobywczy i przetwórczy, usługi.

Ludność i tradycje regionu:

- Największe i ważne miasta, religia, mniejszości narodowe i grupy etniczne, tradycje, zwyczaje, folklor, problemy społeczno-ekonomiczne.

Atrakcje regionu:

- Zabytki, muzea, skanseny, parki narodowe, krajobrazowe, plaże, szlaki turystyczne, miejsca ważne historycznie.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyszukiwanie informacji w literaturze, w albumach, w Internecie (korzystanie z różnych źródeł informacji).

Odczytywanie, analiza i opis na podstawie map tematycznych w atlasie cech charakterystycznych poszczególnych krain geograficznych (tworzenie tabel porównawczych, rozmowa, dyskusja, praca w grupach, praca z atlasem).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- opowiada w kilku zdaniach o regionie swojego pochodzenia (A), omawia elementy charakterystyki regionu (B), prezentuje pełny opis cech regionu (C);
- zapisuje proste informacje o regionie (A), opisuje region na podstawie dostępnych materiałów (B), tworzy wypowiedź pisemną stosując urozmaicone słownictwo (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź opis regionu w Polsce, z którego pochodzisz.

Narysuj uproszczoną mapę regionu pochodzenia. Zaznacz rzeźbę, sieć wodną, ważne miasta, atrakcje turystyczne.

Praca na lekcji:

Odszukaj na mapach tematycznych wszystkie możliwe informacje na temat regionu pochodzenia twojej rodziny.

7. UROKLIWE POLSKIE MIEJSCA W PAMIĘCI MOJEJ I MOICH BLISKICH

Cel ogólny:

Rozbudzenie zainteresowania i poznanie regionu, z którego pochodzi rodzina ucznia.

Treści:

Polskie miejsca ważne dla rodziny.

Zagadnienia:

Miejsca, które wpłynęły na życie ucznia lub jego rodziny.

Wspomnienia związane z ważnymi miejscami.

Miejsca uwiecznione na fotografiach, obrazach, w opisach, w listach itp.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Interpretacja dokumentów i pamiątek rodzinnych (rozmowa).

Wyszukiwanie informacji w literaturze, w albumach, w Internecie (korzystanie z różnych źródeł informacji).

Wywiad przeprowadzony wśród członków rodziny (rozmowa).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- opowiada o dowolnym wydarzeniu lub miejscu ważnym dla jego rodziny (A), tworzy proste notatki z rozmów przeprowadzonych z członkami rodziny (B), dokonuje syntezy i analizuje informacje, przygotowuje prezentację miejsca ważnego dla jego rodziny (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Narysuj ważną scenę z życia rodziny na tle miejsca, w którym się odbyła.

Na podstawie opowiadań rodzinnych lub zdjęć i obrazów opisz miejsce ważne dla twojej rodziny.

Praca na lekcji:

Przedstaw z kolegą, w formie scenki, jakieś wydarzenie i miejsce ważne dla ciebie.

Powiedz, jaki wpływ na dalsze Twoje życie mogą mieć wydarzenia z ostatniego roku.

8. JAKIEJ POGODY MOGĘ SIĘ SPODZIEWAĆ W POLSCE?**Cel ogólny:**

Rozpoznawanie i opisywanie warunków klimatycznych w Polsce. Zrozumienie czynników klimatotwórczych.

Treści:

Czynniki klimatotwórcze w Polsce.

Cechy charakterystyczne klimatu.

Porównanie do klimatu lokalnego.

Zagadnienia:

Czynniki klimatotwórcze:

- szerokość geograficzna – szerokości umiarkowane;
- wysokość nad poziomem morza – niziny i na południu góry (klimat górski);
- odległość od zbiorników wodnych – między Oceanem Atlantyckim a Europą Wschodnią, sąsiedztwo Morza Bałtyckiego;
- kierunki napływających mas powietrza – głównie z zachodu i wschodu, rzadziej z północy i południa;

- rozmieszczenie wielkich form terenu – południe i północ Europy górzyste, niziny od Wschodniej Europy do Zachodniej.

Cechy charakterystyczne klimatu umiarkowanego przejściowego:

- temperatura -5°C – 22°C , opady od ok. 550 mm (na Kujawach) do 1700 mm (w górach);
- 4 pory roku;
- zmienność pogody w zależności od napływających mas powietrza – odwilże zimą i ochłodzenia latem (powietrze znad Atlantyku), mroźne zimy i gorące, słoneczne lata (powietrze ze wschodu);
- wiatry lokalne – bryza i halny.

Podobieństwa i różnice między klimatem w Polsce a klimatem lokalnym.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Przypomnienie i wyjaśnienie podstawowych pojęć dotyczących elementów klimatu, pogody, zjawisk pogodowych oraz czynników klimatotwórczych (wykład, rozmowa).

Porównywanie i analiza czynników klimatotwórczych na mapach tematycznych (praca z atlasem, praca w zespołach, rozmowa).

Odczytywanie, analiza i opis na podstawie map tematycznych w atlasie cech charakterystycznych elementów klimatu i ich przestrzennego zróżnicowania (tworzenie tabel porównawczych, rozmowa, dyskusja, praca w grupach, praca z atlasem).

Porównanie warunków klimatycznych w Polsce i w kraju pobytu (dyskusja, praca z atlasem).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie pojęcia określające warunki pogodowe i czynniki klimatotwórcze, wyjaśnia własnymi słowami (A), potrafi podać ich definicje (B), potrafi zapisać definicje (C);
- zna i wymienia czynniki decydujące o warunkach pogodowych na wybranym terenie, podaje cechy charakterystyczne klimatu Polski (A); odczytuje z map tematycznych cechy charakterystyczne klimatu wybranego regionu oraz zapisuje

te informacje (B); dokonuje syntezy i analizuje informacje zawarte na różnych mapach; przygotowuje prezentację warunków klimatycznych wybranych krain (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o klimacie Polski.

Napisz, jakiej pogody możesz się spodziewać w Polsce, jadąc tam w grudniu, lipcu i październiku.

Praca na lekcji:

Jaki klimat jest w miejscu pobytu?

Jak zmieniają się warunki pogodowe w ciągu roku?

9. OD MORZA DO GÓR

Cel ogólny:

Rozpoznawanie i opisywanie różnych typów krajobrazu (nizinnego, pojeziernego, wyżynnego, górskiego) oraz wyjaśnianie przyczyny różnic między nimi. Poznanie rozmieszczenia w Polsce największych krain geograficznych i ich cech charakterystycznych.

Treści:

Wydarzenia geologiczne jako wyjaśnienie różnic w wyglądzie krajobrazu w różnych regionach świata.

Procesy zewnętrzne i wewnętrzne kształtujące obecnie powierzchnię ziemi.

Najważniejsze wydarzenia geologiczne na terenie obecnej Polski (fałdowania, zlodowacenia, zalewy morskie).

Współczesne procesy modelujące powierzchnię (wietrzenie, działalność rzek i morza).

Pasowość krain geograficznych w Polsce i ich rozmieszczenie.

Cechy charakterystyczne największych krain geograficznych w Polsce.

Zagadnienia:

Zróznicowanie rzeźby terenu:

- pojęcia: nizina, depresja, pojezierze, wyżyna, góry, kotlina, kraina geograficzna, lądolód, lodowiec górski, rzeźba polodowcowa;
- pasowość krain i ich rozmieszczenie.

Budowa geologiczna i procesy współczesne jako przyczyna różnic w krajobrazie:

- pobraża – mierzeje, klify, plaże, wydmy, wzgórza morenowe, depresja, działalność lądolodu, morza, wiatru i rzek;
- pojezierza – morena czołowa, morena denna, jeziora polodowcowe, równiny sandrowe, pradoliny (krajobraz młodoglacjalny) – działalność lądolodu i rzek;
- pas nizin środkowopolskich – pokrywy lessowe, kotliny i wysoczyzny morenowe (krajobraz staroglacjalny), bagna i torfowiska, wydmy śródlądowe, zjawiska krasowe – działalność lądolodu, wiatru, rzek;
- pas wyżyn - pokrywy lessowe, wapienie, margle, piaskowce, złoża mineralne – działalność wiatru, rzek, ruchy górotwórcze, zalewy morskie, wietrzenie;
- pas kotlin – zapadlisko tektoniczne, płaskowyż, złoża mineralne – fałdowanie, zalew morski, erozja, działalność rzek;
- pas gór – masyw krystaliczny, skały osadowe, zjawiska krasowe, rzeźba polodowcowa, fałdowanie, zalew morski, działalność wód powierzchniowych i podziemnych, lodowiec górski, wietrzenie mrozowe i chemiczne.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie i przypomnienie podstawowych pojęć dotyczących ukształtowania powierzchni i budowy geologicznej – depresja, mierzeja, wydma, klif, zatoka, jezioro, morena, sandr, lądolód, lodowiec górski, wietrzenie fizyczne i biologiczne, kras, fałdowanie, zapadlisko, zalew morski (wykład, rozmowa, zdjęcia, schematy).

Wyszukiwanie na mapach krain geograficznych o podobnych cechach rzeźby i analiza mapy budowy geologicznej – porównanie i szukanie związku (praca z atlasem w grupach).

Nazywanie krajobrazów geograficznych i odczytywanie z mapy ich nazw własnych (praca z atlasem).

Wyjaśnienie i analiza rozmieszczenia wybranych surowców mineralnych i związku ich występowania z wydarzeniami geologicznymi (rozmowa, praca z atlasem).

Odczytywanie, analiza i opis na podstawie map tematycznych w atlasie cech charakterystycznych poszczególnych krain geograficznych (tworzenie tabel porównawczych, rozmowa, dyskusja, praca w grupach, praca z atlasem).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie pojęcia określające krajobrazy, budowę geologiczną i wyjaśnia własnymi słowami (A), potrafi podać ich definicje (B), potrafi zapisać definicje (C);
- potrafi wskazać przykłady form polodowcowych na mapie (A), potrafi nazwać je (B), potrafi opisać ich powstanie (C);
- zna i wymienia największe krainy geograficzne w Polsce oraz wskazuje je na mapie odczytując ich nazwy(A); wyszukuje dowolne krainy geograficzne na mapie i odczytuje z map tematycznych ich cechy charakterystyczne oraz zapisuje te informacje (B); dokonuje syntezy i analizuje informacje zawarte na różnych mapach; przygotowuje prezentację wybranych krain (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o wybranej krainie geograficznej Polski.

Znajdź informacje na temat tworzenia się pokładów węgla kamiennego i soli kamiennej.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie geologicznej Polski obszary zbudowane z takich samych skał.

Odczytaj z mapy nazwy i wysokości najwyższych szczytów w: polskich Tatrach, Sudetach i Górach Świętokrzyskich.

Znajdź na mapie depresję, jej nazwę i głębokość.

10. CZTERY PORY ROKU

Cel ogólny:

Poznanie szaty roślinnej Polski i sygnałów zmiany pory roku. Rozpoznawanie typowych formacji roślinnych. Znajomość znaczenia lasów.

Treści:

Roślinność naturalna nizin i gór.

Typy lasów i skład gatunkowy, ich znaczenie.

Pola uprawne i łąki.

Lesistość Polski.

Zmiana krajobrazu w ciągu roku.

Zagadnienia:

Szata roślinna:

- działalność człowieka zmieniająca tereny leśne w zagospodarowane i wylesianie;
- roślinność naturalna i jej silne powiązanie z typem gleby;
- piętrowa budowa każdego lasu: ściółka, runo, krzewy i drzewa.

Lasy:

- typy: bory, grądy, buczyny, łągi, lasy górskie i piętrowość roślinności w górach;
- pospolite gatunki drzew: sosna, świerk, modrzew, jodła, buk, lipa, dąb, brzoza, grab, jesion, topola, wierzba – cechy charakterystyczne;
- znaczenie przyrodnicze lasów: retencja wody, schronienie dla zwierząt, producent tlenu, hamowanie wiatru;
- znaczenie gospodarcze lasów: dostarcza drewno na opał, do budowy, dla przemysłu meblarskiego, zwierzyna łowna, owoce leśne, teren rekreacyjny.

Tereny nieleśne:

- łąki jako teren do wypasu zwierząt;
- pola orne jako teren do uprawy roślin żywieniowych i przemysłowych;
- sady jako teren zadrzewiony, ale nie leśny;
- nieużytki jako tereny wtórnie zarastające roślinnością;

- inne – parki, teren zabudowany, szlaki komunikacyjne i inne.

Lesistość:

- udział lasów w powierzchni Polski;
- największe kompleksy leśne.

Zmiany w krajobrazie roślinnym:

- długość okresu wegetacyjnego: 180-220 dni;
- las iglasty i las liściasty w różnych porach roku: owocowanie, zrzucanie liści jesienią, wzrost młodych pędów i liści wiosną;
- zmiany na gruntach ornych w ciągu roku: wiosna - siew, sadzenie, lato - wzrost i zbiory, jesień - orka i ostatnie zbiory, zima – odpoczynek gleby i puste pola.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie podstawowych pojęć dotyczących form zagospodarowania terenu na przykładach z najbliższych okolic (wykład, rozmowa).

Przedstawienie możliwości wykorzystania terenów charakteryzujących się słabymi glebami, dużą wilgotnością (wykład, rozmowa, pokaz zdjęć).

Poznanie typowej, piętrowej budowy lasów (schemat, pokaz).

Rozpoznawanie typów lasów i gatunków drzew (plansze, zdjęcia, prezentacja, rozmowa).

Poznanie znaczenia lasów (burza mózgów, dyskusja).

Rozpoznawanie terenów nieleśnych (rozmowa, zdjęcia).

Określanie lesistości i wskazywanie największych kompleksów leśnych (praca z mapą tematyczną, w grupach).

Poznanie związku klimatu z długością okresu wegetacyjnego i ze zmianami w wyglądzie krajobrazu w ciągu roku (wykład).

Porównywanie i analiza szaty roślinnej Polski do roślinności najbliższej okolicy, (praca w zespołach, rozmowa).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie pojęcia określające zagospodarowanie terenu, krajobrazy roślinne i omawia je własnymi słowami (A), potrafi podać różnice między wybranymi

typami lasów i niektórymi gatunkami drzew (B), potrafi wyjaśnić związek gleby, wysokości w terenie, stopnia wilgotności z szatą roślinną (C);

- rozpoznaje kilka gatunków drzew (A), nazywa poprawnie drzewa (B), wyjaśnia znaczenie lasów dla człowieka (C);

- zna i wymienia największe kompleksy leśne w Polsce oraz wskazuje je na mapie odczytując ich nazwy (A), wyszukuje dowolne puszcze i bory na mapie, odczytuje z map tematycznych ich skład gatunkowy oraz zapisuje te informacje (B); dokonuje syntezy i analizuje informacje zawarte na różnych mapach, przygotowuje prezentację wybranych krain (C);

- omawia w prostych zdaniach zmiany, jakie można zaobserwować w ciągu roku na polach i w lasach (A), przygotowuje plan wypowiedzi dotyczącej zmian krajobrazu roślinnego (B), potrafi omówić szczegółowo zmiany w krajobrazie roślinnym i ich przyczyny (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o zmianie wyglądu pola ornego albo lasu liściastego w ciągu roku.

Przygotuj rysunki przedstawiające gałązki, liście i owoce czterech dowolnie wybranych gatunków drzew rosnących w Polsce.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie Polski tereny leśne.

Podaj możliwe wykorzystanie gospodarcze lasów.

Czym mogą się różnić lasy w górach od lasów nizinnych?

11. GDZIE LUDZIE CHĘTNIE MIESZKAJĄ?

Cel ogólny:

Rozpoznawanie przyczyn powstania obecnej sieci osadniczej w Polsce.

Treści:

Rozmieszczenie ludności w Polsce.

Zagadnienia:

Ludność Polski:

- liczba ludności Polski: 38 130 000 osób, powierzchnia: 312 683 km², gęstość zaludnienia: ok. 122os/ km²; w porównaniu z innym krajami – wartość średnia;
- max. gęstość zaludnienia: woj. śląskie – 377os/ km², najmniejsza gęstość: woj. podlaskie - 59os/ km²;
- czynniki sprzyjające dużej gęstości zaludnienia:
  - a) przyrodnicze (niziny, łagodny klimat, żyzne gleby, dostęp do wody pitnej, bogactwa mineralne), np. Nizina Śląska, Mazowiecka;
  - b) gospodarcze (eksploatacja surowców, dostęp do morza, szlaki komunikacyjne, miejsca pracy – wielkie miasta), np. Górny Śląsk, Gdańsk;
  - c) historyczne (bezpieczeństwo, życie gospodarcze i polityczne, zasiedlanie nowych terenów związane ze zmianą granic), np. Warszawa, Kraków;
- czynniki utrudniające osadnictwo:
  - a) tereny zabagnione i z dużą ilością wód powierzchniowych, np. Polesie Lubelskie, Nizina Poleska;
  - b) duże kompleksy leśne porastające słabe gleby, np. Ziemia Lubuska, południowa część Pojezierza Pomorskiego i Mazurskiego;
  - c) obszary górskie o surowym klimacie i dużych różnicach wysokości względnych, np. Tatry, Karkonosze, Pieniny.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Podanie podstawowych danych liczbowych dotyczących ludności w Polsce (wykład, tabele statystyczne).

Porównywanie i analiza warunków naturalnych w różnych regionach Polski i ocena ich przydatności osadniczej (praca z atlasem, praca w zespołach, rozmowa).

Wyszukiwanie regionów geograficznych o dużej gęstości zaludnienia i znikomej gęstości zaludnienia w Polsce, odczytywanie z mapy ich nazw własnych (praca z atlasem).

Wyjaśnienie i analiza rozmieszczenia największych miast na mapie Polski (rozmowa, praca z atlasem).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- zna podstawowe dane liczbowe dotyczące ludności w Polsce; rozumie, że rozmieszczenie ludności w Polsce jest nierównomierne i zna przyczyny przyrodnicze, gospodarcze i historyczne wpływające na to; korzysta z tabel statystycznych; zapisuje podstawowe informacje na temat lokalizacji największych miast; odczytuje nazwy miast, rzek i krain z mapy (A);
- przedstawia dane liczbowe dotyczące ludności, wymienia tereny słabo i gęsto zaludnione; podaje cechy środowiska utrudniające w historii rozwój osadnictwa; uzasadnia dużą gęstość zaludnienia w wybranym regionie; sporządza wypowiedź pisemną na powyższe tematy (B);
- potrafi sam przeanalizować związek rozmieszczenia miast i osiedli ludzkich z czynnikami przyrodniczymi, gospodarczymi, historycznymi; wyjaśnia i analizuje lokalizację dużych miast w Polsce; opracowuje temat w postaci pełnej wypowiedzi pisemnej (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Na mapie konturowej zaznacz główne rzeki i 10 największych miast w Polsce.

Praca na lekcji:

Analizując mapy tematyczne Polski oceń możliwości osiedlania się ludzi w różnych regionach.

Odczytaj z mapy nazwy największych miast w Polsce.

12. NAJWAŻNIEJSZE I NAJWIĘKSZE MIASTA W POLSCE

Cel ogólny:

Poznanie rozmieszczenia i funkcji największych i najważniejszych miast w Polsce.

Treści:

Miejska sieć osadnicza.

Największe miasta.

Zagadnienia:

Miejska sieć osadnicza:

- największe i najstarsze miasta tworzone w dolinach rzek (woda, transport, obronność) – Kraków, Warszawa, Poznań, Toruń, Gdańsk, Szczecin, Wrocław, Opole, Bydgoszcz;
- duże nowsze miasta na terenach bogatych w surowce mineralne – Katowice, Sosnowiec, Wałbrzych, Bełchatów, Kielce;
- współczesne procesy urbanizacyjne: rozbudowa miast istniejących, przekształcanie wsi w miasta, powstawanie stref podmiejskich, zmiana funkcji terenów wiejskich.

Największe i najważniejsze miasta:

- Warszawa, Kraków, Poznań, Gdańsk, Sopot, Gdynia, Szczecin, Częstochowa, Wrocław, Toruń, Lublin, Katowice.

Funkcje miast:

- transportowa, rekreacyjna, uzdrowiskowa, administracyjna, ekonomiczna, edukacyjna, przemysłowa, handlowa, obronna.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Poznanie współczesnych zmian zachodzących w sieci osadniczej w Polsce (rozmowa, dyskusja, praca w grupach, praca z atlasem, zdjęciami).

Wyjaśnienie i analiza rozmieszczenia wybranych miast i funkcji, jakie pełnią (rozmowa, praca z atlasem).

Odczytywanie, analiza i opis na podstawie map tematycznych przyczyn zmian zachodzących w zaludnieniu Polski (tworzenie tabel porównawczych, rozmowa, dyskusja, praca w grupach, praca z atlasem).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- odczytuje z map nazwy największych i najważniejszych miast, zapisuje nazwy; wie, jakie funkcje mogą pełnić miasta, dobiera poprawnie miasta do funkcji; podaje przykłady znanych sobie miast pełniących poszczególne funkcje; mówi, jakie zmiany obserwuje w miastach (A).

- podaje prawdopodobne przyczyny założenia niektórych miast w Polsce; omawia funkcje pełnione przez wybrane miasta; zapisuje notatkę do wypowiedzi; zna nazwy i lokalizację największych miast w Polsce (B);
- opowiada o największych i najważniejszych miastach w Polsce, analizuje ich funkcje i przeszłość; podaje prawdopodobne zmiany, jakie mogą zachodzić w funkcjonowaniu wybranych miast w najbliższych latach (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Wybierz dwa miasta w Polsce i na podstawie dowolnych źródeł informacji określ, jakie funkcje pełnią.

Praca na lekcji:

Podaj możliwe funkcje pełnione przez miasto, w którym mieszkasz.

Na podstawie map tematycznych Polski określ, jakie funkcje mogą pełnić duże miasta Polsce.

13. WARSZAWA - JAKĄ JEST STOLICĄ?

Cel ogólny:

Poznanie stolicy Polski - Warszawy, jej funkcji, atrakcji, symboli.

Treści:

Historia Warszawy, jej położenie.

Funkcje, najważniejsze miejsca, atrakcje i symbole.

Zagadnienia:

Położenie:

- środkowy bieg Wisły, oba brzegi, Kotlina Warszawska na Nizinie Mazowieckiej, wiślany szlak wodny.

Historia:

- początki osadnictwa – X wiek, prawy brzeg Wisły; XIII wiek lewy brzeg Wisły; stare miasto Warszawa lokowane na prawie chełmińskim; 1413 r. – Janusz I,

książę mazowiecki, przeniesienie stolicy z Czerska do Warszawy; 1526 r. - przyłączenie Warszawy i Mazowsza do Korony; lata 1596-1611 - Zygmunt III Waza – przeniesienie dworu z Krakowa do Warszawy, dzięki czemu Warszawa staje się stolicą; szybki rozwój i rozbudowa miasta; XVIII wiek - panowanie Sasów i początek porządkowania urbanistycznego; Stanisław August Poniatowski i wielki rozwój Warszawy; okres zaborów i powolny upadek miasta; 1918 rok – zakończenie I wojny światowej, odzyskanie niepodległości i Warszawa - stolicą; II wojna światowa – bombardowania i prawie całkowite zniszczenie miasta; po 1945 r. - odbudowa i obecna rozbudowa Warszawy.

Funkcje:

- administracyjna (stolica, siedziba prezydenta i parlamentu, ministerstwa),
- handlowa (wiślany szlak handlowy, centra handlowe i wystawowe),
- ekonomiczna (banki i mennica),
- edukacyjna (uczelnie wyższe),
- kulturowa i rozrywkowa (teatry, muzea, kina, kręgielnie, telewizja, radio, restauracje).

Najważniejsze miejsca, symbole architektoniczne i atrakcje turystyczne:

- Zamek Królewski, Pałac Kultury i Nauki, Muzeum Niepodległości, Muzeum Powstania Warszawskiego, Muzeum Narodowe i Wojska Polskiego, Rynek Starego Miasta, Rynek Nowego Miasta, pałac Radziwiłłów – siedziba prezydenta, Uniwersytet Warszawski, gmach Sejmu RP, Park Ujazdowski, Łazienki Królewskie, Belweder, Grób Nieznanego Żołnierza na placu Piłsudskiego i pomnik marszałka Józefa Piłsudskiego, Powązki, pomnik Syrenki Warszawskiej itd.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Odczytywanie, analiza i opis położenia geograficznego Warszawy i możliwości rozwoju (praca z mapą, praca w grupach, uzupełnianie karty pracy).

Przedstawienie uproszczonej i skróconej historii Warszawy (wykład).

Omówienie i analiza funkcji pełnionych przez Warszawę (rozmowa, wykład).

Wskazywanie najważniejszych i najciekawszych miejsc w stolicy (przeгляд zdjęć, albumów, folderów, książek, materiałów ze stron www).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- zna i wymienia cechy położenia geograficznego Warszawy na mapie, wskazuje ją na mapie (A); ocenia znaczenie położenia dla rozwoju w historii oraz zapisuje te informacje (B); dokonuje syntezy i analizuje informacje dotyczące położenia, znaczenia historycznego i obecnego (C);
- zna podstawowe informacje dotyczące historii Warszawy (A), wymienia najważniejsze wydarzenia historyczne (B); przedstawia w formie wypowiedzi historię Warszawy (C).
- rozumie, jakie funkcje pełni Warszawa i umie wymienić instytucje je realizujące (A); wymienia funkcje i miejsca świadczące o nich (B), uzasadnia istnienie poszczególnych funkcji i powiązuje je ze sobą i z miejscami w Warszawie (C);
- wskazuje na planie Warszawy najważniejsze i najciekawsze miejsca, odczytuje ich nazwy (A); znajduje na planie zadane punkty wykazując się znajomością przestrzeni (B); projektuje trasę wycieczki po Warszawie, podając podstawowe informacje dotyczące odwiedzanych miejsc (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o historii Warszawy.

Narysuj jeden z symboli Warszawy.

Wybierz trzy miejsca, które chciałbyś zobaczyć w Warszawie i uzasadnij, dlaczego.

Praca na lekcji:

W trakcie zajęć uzupełnij kartę pracy. Ważne informacje będą się pojawiały w trakcie wykładu i prezentacji zdjęć.

14. CO WARTO ZOBACZYĆ W KRAKOWIE I JEGO OKOLICACH?

Cel ogólny:

Poznanie Krakowa i jego okolic z uwzględnieniem atrakcyjności turystycznej.

Treści:

Położenie miasta i regionu.

Historia miasta.

Funkcje Krakowa.

Atrakcje turystyczne Krakowa.

Największe atrakcje regionu.

Zagadnienia:

Położenie geograficzne:

- po obu stronach Wisły, przy ujściu do niej Rudawy, Wilgi, Prądnika i Dłubni, pogranicze Kotlin Podkarpackich i Wyżyn Śląsko-Małopolskich.

Historia:

- osada założona w VII-VIII wieku przez księcia Wiślan, Kraka (legenda o smoku i o Wandzie); X wiek - osada handlowa przy szlakach (N-S i W-E); za panowania Bolesława Chrobrego biskupstwo krakowskie; od XI wieku stolica Polski; rozkwit Krakowa w czasach Kazimierza Wielkiego i Jagiellonów; od 1795 r. w zaborze austriackim; 1809 r. - Księstwo Warszawskie; 1815 r. - Wolne Miasto Kraków; II wojna światowa- niewiele zniszczeń.

Funkcje Krakowa:

- administracyjna, kulturalna, edukacyjna, rekreacyjna, handlowa, przemysłowa.

Atrakcje turystyczne Krakowa:

- Stare Miasto: Barbakan, Brama Floriańska, mury obronne, Collegium Maius (muzeum UJ), Uniwersytet Jagielloński, Wawel (Katedra i Zamek Królewski), Rynek Główny, Sukiennice, Kościół Mariacki, ulice Kanoniczna, Grodzka, Planty;
- Kazimierz: plac Wolnica, Muzeum Etnograficzne, bożnice, synagogi, Cmentarz Żydowski, Muzeum Judaistyczne;
- inne miejsca: kopiec Kościuszki, kopiec Piłsudskiego, ogród botaniczny.

Atrakcje regionu:

- Opactwo Benedyktynów w Tyńcu, Kopalnia Soli Wieliczka, Kalwaria Zebrzydowska, Wadowice, Szlak Orlich Gniazd, Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, Wyżyna Krakowsko – Częstochowska.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Odczytywanie, analiza i opis położenia geograficznego Krakowa i możliwości rozwoju (praca z mapą, praca w grupach, uzupełnianie karty pracy).

Przedstawienie uproszczonej i skróconej historii Krakowa (wykład).

Omówienie i analiza funkcji pełnionych przez Kraków (rozmowa, wykład).

Wskazywanie najważniejszych i najciekawszych miejsc w Krakowie i jego okolicach (przeгляд zdjęć, albumów, folderów, książek, materiałów ze stron www).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- zna i wymienia cechy położenia geograficznego Krakowa, wskazuje miasto na mapie (A); ocenia znaczenie położenia dla rozwoju w historii oraz zapisuje te informacje (B); dokonuje syntezy i analizuje informacje dotyczące położenia, znaczenia historycznego i obecnego (C);
- zna podstawowe informacje dotyczące historii Krakowa (A); wymienia najważniejsze wydarzenia historyczne (B); przedstawia w formie wypowiedzi historię Krakowa (C);
- rozumie, jakie funkcje pełni Kraków i dopasowuje instytucje je potwierdzające (A); wymienia funkcje i miejsca świadczące o nich (B); uzasadnia istnienie poszczególnych funkcji i powiązuje je ze sobą i z miejscami w Krakowie (C);
- wskazuje na planie Krakowa i mapie okolic Krakowa najważniejsze i najciekawsze miejsca, odczytuje ich nazwy (A); znajduje na planie zadane punkty wykazując się znajomością przestrzeni (B); projektuje trasę wycieczki po Krakowie, podając podstawowe informacje dotyczące odwiedzanych miejsc (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o historii Krakowa.

Narysuj jeden z symboli Krakowa.

Wybierz trzy miejsca, które chciałbyś zobaczyć w Krakowie i okolicach.

Uzasadnij swój wybór.

Praca na lekcji:

Znajdź na mapie Kraków i określ jego położenie geograficzne.

Na konturowym planie Krakowa zaznacz omawiane miejsca.

W trakcie zajęć uzupełnij kartę pracy. Ważne informacje będą się pojawiały w trakcie wykładu i prezentacji zdjęć.

15. NA WYCIECZKĘ NAD ZATOKĘ GDAŃSKĄ**Cel ogólny:**

Poznanie atrakcyjności polskiego wybrzeża.

Treści:

Miasta i ich atrakcje.

Plaże i morze, krajobraz.

Zagadnienia:

Miasta i miejscowości nadmorskie z ich atrakcjami:

- Gdańsk: Stare Miasto – Długi Targ, Dom Ławników, Dwór Artusa, pomnik Neptuna, Złota Kamienica, Kościół Najświętszej Marii Panny, Poczta Polska (1939 r. - obrona), domek ryglowy z XVI wieku, Ratusz Staromiejski, Brama Mariacka, Świętojańska, baszty, Muzeum Narodowe, Wyspa Spichlerze, Żuraw; Dolne Miasto – Brama Żuławska, Nizinna, Śluza Kamienna, Mała Zbrojownia; Pomnik Poległych Stoczniovców, dawne opactwo Cystersów w Oliwie, wycieczka statkiem po porcie; Westerplatte; ZOO;
- Sopot: Opera Leśna, molo, Łazienki Północne i Południowe;
- Gdynia: Muzeum Marynarki Wojennej, basen jachtowy, Muzeum Oceanograficzne i Akwarium Morskie, okręt-muzeum „Błyskawica”, „Dar Pomorza”,
- Hel: port, fokarium, bunkry, latarnia morska, domki rybackie;

Czas spędzony nad morzem:

- plaże: piaszczyste, wały wydymowe, klif (Gdynia Orłowo), dwie strony Mierzei Helskiej, kąpieliska, szkółki windsurfingowe;

- Żuławy Wiślane: materiał naniesiony przez Wisłę, depresja, podsiąkanie wody morskiej, żyzne gleby - potrzeba melioracji, miejscowości z holenderską zabudową, stare wiatraki, plaże, bursztyny, Stegna, Sztutowo;
- Nadmorski Park Krajobrazowy: wzgórza moreny czołowej ostatniej fazy zlodowacenia, lasu bukowe.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Odczytywanie, analiza i opis położenia geograficznego Gdańska i miejscowości nad Zatoką Gdańską (praca z mapą, praca w grupach, uzupełnianie karty pracy).

Przedstawienie genezy Żuław Wiślanych i historii osadnictwa na nich (wykład).

Omówienie i analiza funkcji pełnionych przez miejscowości nadmorskie (rozmowa, wykład).

Wskazywanie najważniejszych i najciekawszych miejsc w rejonie Zatoki Gdańskiej (przeгляд zdjęć, albumów, folderów, książek, materiałów ze stron www).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- zna i wymienia cechy położenia geograficznego miejscowości nadmorskich, Żuław Wiślanych, wskazuje je na mapie (A); ocenia znaczenie położenia dla rozwoju w historii oraz zapisuje te informacje (B); dokonuje syntezy i analizuje informacje dotyczące położenia, znaczenia historycznego i obecnego (C);
- wskazuje na planie Trójmiasta i mapie Zatoki Gdańskiej najważniejsze i najciekawsze miejsca, odczytuje ich nazwy (A); znajduje na planie zadane punkty wykazując się znajomością przestrzeni (B); projektuje trasę wycieczki wzdłuż Zatoki Gdańskiej podając podstawowe informacje dotyczące odwiedzanych miejsc (C);
- rozumie, jak powstały Żuławy Wiślane i wie o problemach z zagospodarowaniem tego terenu (A), podaje proste wyjaśnienie genezy Żuław i zapisuje ją (B); prezentuje powstanie Żuław, historię osadnictwa i problemy ludzi tam mieszkających (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o genezie Żuław Wiślanych.

Zaproponuj czterodniową wycieczkę nad Zatokę Gdańską, uzasadnij wybór miejsc. Wykonaj schematyczną mapę z trasą wycieczki.

Praca na lekcji:

Korzystając z mapy fizycznej pobraża, podaj cechy środowiska przyrodniczego regionu.

Znajdź na planie Trójmiasta omawiane miejsca.

16. ŚLADEM KOPERNIKA - TORUŃ, FROMBORK

Cel ogólny:

Poznanie postaci Mikołaja Kopernika i miejsc w Polsce z nim związanych.

Treści:

Postać Mikołaja Kopernika.

Miejsca w Polsce związane z Mikołajem Kopernikiem.

Zagadnienia:

Mikołaj Kopernik - życie i praca.

Toruń: miejsce urodzenia (1473 rok) Mikołaja Kopernika.

Atrakcje: Stare Miasto, ratusz, Muzeum Okręgowe, pomnik M. Kopernika, Kamienica pod Gwiazdą, Dom Kopernika, Muzeum Kopernika, Dwór Artusa, bazylika katedralna, mury miejskie, bramy, baszty, krzywa wieża, Muzeum Etnograficzne w Toruniu, Wisła.

Frombork: miejsce zamieszkania i pracy Mikołaja Kopernika (lata 1510 – 1543, z 4-letnią przerwą), 1626 r. - miasto i katedra ograbione z kosztowności, biblioteka katedralna i zbiory Kopernika wywiezione do Szwecji.

Atrakcje: Wzgórze Katedralne, Wieża Dzwonna, Kopernika, Brama Zachodnia, „dąb Kopernika”, pałac biskupi z Muzeum Kopernika, katedra z tablicą pamiątkową M. Kopernika, pomnik M. Kopernika, kaplica św. Anny (Muzeum Medycyny), rejsy statkiem do Krynicy Morskiej, w Bogdankach i Baranówce ślady grodzisk pruskiego plemienia Warmów.

Odkrycia i naukowe dokonania Mikołaja Kopernika; dzieło życia *O obrotach sfer niebieskich*; prześladowania.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie, kim był Mikołaj Kopernik i jak jego odkrycia wpłynęły na wiedzę o Układzie Słonecznym (wykład, rozmowa, poszukiwanie informacji w Internecie).

Wyszukiwanie na mapach miast związanych z Mikołajem Kopernikiem, określanie ich położenia geograficznego (praca z atlasem).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- zna postać Mikołaja Kopernika, wie o jego odkryciu i prostymi słowami opowiada o nim (A), zapisuje kilka informacji o Koperniku i miastach z nim związanych (B), tworzy prezentację o życiu i miejscach pobytu Mikołaja Kopernika (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o Mikołaju Koperniku.

Znajdź informacje o teorii Mikołaja Kopernika.

Praca na lekcji:

Wyszukaj Frombork i Toruń na mapie Polski. Omów ich położenie geograficzne.

.7: MIEJSCA KULTU RELIGIJNEGO

Cel ogólny:

Poznanie struktury wyznaniowej mieszkańców Polski oraz najważniejszych miejsc kultu religijnego.

Treści:

Struktura wyznaniowa.

Miejsca kultu.

Zagadnienia:

Struktura wyznaniowa:

- brak dokładnych danych liczbowych ze względu na brak spisów - dane są szacunkowe; różnorodność religii w Polsce w związku z mniejszościami narodowymi, grupami etnicznymi, zmianami granic, migracjami (również czasowymi);
- chrześcijanie - 92%
- katolicy: kościół rzymskokatolicki - ok. 34,3 mln osób, kościół grekokatolicki - 82 tys. osób - Łemkowie, Ukraińcy,
- prawosławie – ok. 510 tys. osób, głównie we wschodniej Polsce: Białorusini, Ukraińcy, Łemkowie, Rosjanie;
- protestanci – ok. 160 tys. osób, głównie Niemcy;
- świadkowie Jehowy - ok. 124 tys. osób;
- muzułmanie – ok. 5,5 tys. osób - Tatarzy, Ormianie;
- judaizm – ok. 1,4 tys. osób - Żydzi;
- religie Dalekiego Wschodu (buddyzm, hinduizm) – (ok. 5, 6 tys. osób);
- 7% społeczeństwa nie identyfikuje się z żadną religią;

Miejsca kultu religijnego:

- katolicy - kościoły prawie w każdej miejscowości w całej Polsce, główne miejsce pielgrzymek – Częstochowa;
- prawosławni - cerkwie w dużych i mniejszych miejscowościach głównie na wschodzie Polski; miejsce pielgrzymek - Grabarka, (Szlak Architektury Cerkiewnej: Jabłeczna – Włodawa - Hrubieszów - Hrebenne);
- żydzi – synagogi w dużych miastach, najważniejsze w Krakowie na Kazimierzu;
- muzułmanie – meczety, (Szlak Tatarski: Bohoniki – Kruszyniany);
- protestanci – zbory, głównie na Śląsku;
- inne religie - lokalne spotkania często w wynajętych pomieszczeniach lub własnych domach.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie trudności zliczenia wyznawców poszczególnych religii (wykład).

Omówienie różnorodności wyznaniowej w związku z mniejszościami narodowymi, migrantami, wpływem innych kultur (wykład, dyskusja).

Wyszukiwanie na mapie Polski miejsc kultu (praca z mapą, w grupach).

Poznanie nazw świątyń różnych religii (rozmowa).

Nauka tolerancji dla odmienności religijnej i obyczajowej (dyskusja).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- zna i wymienia najważniejsze religie w Polsce, zna te pozostające w mniejszości, wie, czym się różnią między sobą (A), potrafi podać nazwy poszczególnych świątyń, znajduje na mapie miejsca kultu religijnego, zapisuje podstawowe zasady wyznaniowe (B), potrafi opowiedzieć o podstawowych różnicach między doktrynami różnych religii (C);
- rozumie, na czym polega tolerancja i potrafi podać proste przykłady (A), wyjaśnia znaczenie tolerancji religijnej (B), podaje przykłady braku tolerancji religijnej i jej konsekwencji (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o głównych zasadach dwóch dowolnie wybranych religii.

Praca na lekcji:

Jakie znasz religie? Czym się różnią między sobą?

Jak religia może wpływać na życie codzienne jej wyznawców?

18. POLSKA WIEŚ DAWNIEJ I DZIŚ

Cel ogólny:

Poznanie wyglądu i funkcji wsi dawniej i dziś.

Treści:

Forma przestrzenna osiedli wiejskich w przeszłości i dziś.

Zmienność funkcji wsi na przestrzeni lat.

Zagadnienia:

Budownictwo drewniane, gliniane, murowane.

Forma: rzędówki, ulicówki, placowe itd.; wielkość gospodarstw.

Funkcja: rolna, administracja gminna, turystyczna i rekreacyjna, sypialnie miejskie.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Poznanie zmian formy przestrzennej wsi polskich w ciągu wieków (wykład, analiza i porównanie rycin, zdjęć, folderów skansenów, zdjęć lotniczych);

Analiza zmian w funkcjonowaniu i zagospodarowaniu terenów wiejskich w miarę rozwoju gospodarczego (wykład, zdjęcia, ryciny, Internet);

Poznanie zróżnicowania typów wsi w Polsce ze względu na regiony i ich rozwój oraz warunki naturalne (dyskusja, praca z mapą).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- zna podstawowe założenia architektoniczne wsi polskich w przeszłości i obecnie, odróżnia zabudowę wiejską od miejskiej, rozpoznaje na rycinach typy i możliwe pełnione funkcje wsi (A), omawia różnice między równymi wsiami na podstawie zdjęć i rycin (B), omawia historię przemian zabudowy wiejskiej i funkcjonalności wsi (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Narysuj dom wiejski z XVIII i XXI wieku.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie Polski krainy geograficzne o podobnych cechach.

19. ROŚLINY UPRAWIANE I ZWIERZĘTA HODOWLANE W POLSCE**Cel ogólny:**

Zapoznanie z możliwościami rozwoju rolnictwa w Polsce oraz poznanie typowych dla Polski roślin uprawianych i zwierząt hodowlanych.

Treści:

Warunki przyrodnicze i pozaprzyrodnicze rozwoju rolnictwa w Polsce.

Uprawy i hodowle – ich przeznaczenie.

Leśnictwo i rybołówstwo.

Zagadnienia:

Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju rolnictwa: ukształtowanie powierzchni, okres wegetacyjny, opady; zróżnicowanie przestrzenne - najkorzystniejsze regiony w Polsce.

Pozaprzyrodnicze uwarunkowania rozwoju rolnictwa: wielkość gospodarstw, własność gospodarstw, mechanizacja, chemizacja, polityka rolna – sytuacja rolnictwa.

Użytkowanie gruntów: grunty orne, sady, łąki i pastwiska, lasy, grunty nieuprawne.

Rośliny uprawiane w Polsce: zboża, rośliny przemysłowe, ziemniaki, warzywa i owoce, rośliny pastewne.

Zwierzęta hodowlane: bydło, trzoda chlewna, drób, owce, konie; mięso, skóra, kości, mleko, wełna, rekreacja.

Uprawy leśne, gatunki drzew i ich przeznaczenie.

Rybołówstwo: miejsca, gatunki ryb.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie podstawowych pojęć dotyczących czynników wpływających na rozwój rolnictwa na przykładach z najbliższych okolic (wykład, rozmowa).

Porównywanie i analiza warunków przyrodniczych w różnych regionach Polski (praca z atlasem, praca w zespołach, rozmowa).

Wyjaśnienie i analiza rozmieszczenia upraw i hodowli na mapie Polski (rozmowa, praca z atlasem).

Selekcjonowanie możliwości wykorzystania gospodarczego różnych gatunków zwierząt (dyskusja, wykład).

Odczytywanie, analiza i opis na podstawie map tematycznych w atlasie rolnictwa w Polsce (tworzenie tabel porównawczych, rozmowa, dyskusja, praca w grupach, praca z atlasem).

Osiągnięcia uczniów:**UCZEŃ:**

- zna rolę warunków naturalnych dla rolnictwa, potrafi wskazać na mapie regiony o najkorzystniejszych warunkach i odczytuje ich nazwy z mapy; wymienia zwierzęta hodowane i rośliny uprawiane w Polsce i ich przeznaczenie (A); korzystając z map zapisuje podstawowe informacje i opowiada o warunkach rozwoju rolnictwa oraz o zwierzętach i roślinach (B); analizuje różne dane i prezentuje je oraz zapisuje w postaci pełnej notatki (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o warunkach rozwoju rolnictwa w wybranym regionie Polski.

Narysuj dwa zwierzęta hodowlane i dwa zboża.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie Polski krainy geograficzne o korzystnych warunkach naturalnych dla rolnictwa.

Oceń możliwości przyrodnicze i pozaprzyrodnicze rozwoju rolnictwa w Polsce.

20. KUCHNIA POLSKA - REGIONALIZM I TRADYCJA – WIGILIA**Cel ogólny:**

Poznanie znaczenia tradycji dla uroczystości świątecznych. Przygotowanie potraw wywodzących się z różnych regionów w Polsce.

Treści:

Tradycje, obrzędy regionalne.

Przepisy kulinarne.

Zagadnienia:

Tradycje kultywowane w domu rodzinnym:

- siano pod obrusem, dodatkowe nakrycie na stole, dzielenie się opłatkiem, modlitwa, pierwsza gwiazdka, ręczny wyrób ozdób choinkowych i dekoracji świątecznych, prezenty.

Dania wigilijne:

- związek dań z dostępnością produktów – regionalne zróżnicowanie w zależności od warunków klimatyczno-glebowych.
- Symbolika wybranych produktów wykorzystywanych do przygotowania dań wigilijnych:

1/ ryby- chrześcijański znak tajemnicy, początku życia, nieśmiertelności,

2/ kapusta - chroni od złego, przyciąga dostatek,

3/ buraki – zapewniają długowieczność i urodę,

4/ grzyby- według Rzymian to pokarm bogów,

5/ mak- to symbol dostatku, płodności, spokoju, czystości i zapomnienia,

6/ miód- zapewnia szczęście, bogactwo, miłość, mądrość, pomyślność i długie życie,

7/ orzechy- piękno, płodność, zdrowie,

8/ śliwki- odpędzają złe moce,

9/ jabłka- dają zdrowie, zgodę, nieśmiertelność, odkupienie,

10/gruszki- są lekarstwem na przedłużenie życia,

11/figi – to symbol płodności, obfitości, oczyszczenia, długowieczności i nieśmiertelność.

- Przepisy kulinarne (potrawy) zapewniające znalezienie się na stole wszystkich płodów ziemi, lasu i wody:

Mazowsze - piernikowe orzeszki

Kurpie – krem z suszonych śliwek

Podlasie – pierniczki z żytniej mąki

Wielkopolska – kluski z makiem

Śląsk – kasza jaglana z cynamonem

Małopolska – kutia małopolska

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Uczniowie na wcześniejszych zajęciach łączą się w grupy i otrzymują przepisy kulinarne. Na zajęcia przynoszą produkty potrzebne do przygotowania potraw.

W trakcie zajęć przygotowują potrawy (potrzebny jest piekarnik). Rozmowa o zwyczajach i tradycjach świątecznych.

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- Zna polskie tradycje i potrafi o nich opowiadać. Umie przygotować przynajmniej jedną tradycyjną potrawę wigilijną. Wie, że zwyczaje i tradycje w Polsce są zróżnicowane regionalnie (A, B, C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Opisz dwie tradycje rodzinne, wywodzące się z Polski.

Przygotuj wypowiedź na temat dań świątecznych, polskich, przygotowywanych w twoim domu.

Praca na lekcji:

Przygotuj z przyniesionych składników danie wigilijne według przepisu.

21. SUROWCE MINERALNE – BOGACTWO NATURALNE

Cel ogólny:

Poznanie różnorodności surowców mineralnych w Polsce i ich gospodarczego znaczenia.

Treści:

Rodzaje surowców mineralnych występujących w Polsce.

Geneza wybranych złóż mineralnych.

Regiony eksploatacji surowców.

Surowce deficytowe i występujące w nadmiarze.

Zagadnienia:

Surowce w Polsce:

- energetyczne – węgiel kamienny, brunatny, ropa naftowa, gaz ziemny,
- rudy metali – żelazo, miedź i srebro, cynk i ołów,

- surowce skalne – piasek, żwir, glina, wapień, dolomit, granit, bazalt,
- surowce chemiczne – siarka, sól kamienna, sól potasowa.

Powstawanie złóż:

- węgiel kamienny – karbońskie lasy tropikalne, wilgotny klimat, paprocie i widłaki drzewiaste, beztlenowe gnicie roślin;
- sól kamienna – zalew morski, permskie ocieplenie klimatu, wyparowanie wody i wytrącenie osadu soli, przykrycie terenu kolejnymi osadami, fałdowanie warstw skalnych i tworzenie się wysadów solnych;
- granit – gorąca magma „wędrująca” z głębi ziemi, powolna utrata temperatury i zastyganie, tworzenie się skupisk minerałów, utwardzenie, krystaliczna budowa granitów;
- regiony eksploatacji złóż mineralnych – Wielkopolska, Nizina Śląska, Wyżyna Krakowsko-Częstochowska, Sudety, Wyżyna Śląska, Wyżyna małopolska, Wyżyna Lubelska, Kotliny Podkarpackie.

Surowce deficytowe i występujące w nadmiarze:

- małe ilości ropy naftowej i gazu ziemnego - konieczność importu;
- duże ilości siarki, soli kuchennej – brak możliwości eksportu z powodu małego zapotrzebowania na surowiec.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie podstawowych pojęć dotyczących złóż mineralnych i ich eksploatacji (wykład, rozmowa).

Wyszukiwanie na mapie gospodarczej Polski miejsc występowania surowców, nazywanie tych regionów (praca z atlasem).

Porównywanie ilości eksploatowanych złóż w Polsce i w innych państwach – w kraju pobytu (analiza danych statystycznych).

Porównywanie i analiza ilości sprzedawanych i kupowanych surowców (praca z danymi statystycznymi, praca w zespołach, rozmowa).

Wyjaśnienie genezy wybranych złóż mineralnych (schemat, wykład).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie pojęcia określające złoża, ich nazwy, genezę, eksploatację i wyjaśnia je własnymi słowami (A), potrafi wyjaśniać procesy (B), potrafi zapisać podane informacje w postaci szczegółowej notatki z wyjaśnieniami (C);
- zna i wymienia surowce mineralne Polski oraz wskazuje je na mapie odczytując ich nazwy (A). Wyszukuje dowolne surowce na mapie i nazywa miejsca ich eksploatacji oraz zapisuje te informacje (B). Dokonuje syntezy i analizuje informacje zawarte na różnych mapach. Przygotowuje prezentację wybranych surowców, ich genezę i obszary występowania uwzględniając zapotrzebowanie (C);
- wie, które surowce Polska musi importować, a które może eksportować, wymienia je korzystając z atlasu lub notatki (A), potrafi w kilku zdaniach przedstawić zapotrzebowanie surowcowe Polski (B).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o powstawaniu dowolnie wybranego surowca mineralnego.

Na mapie konturowej Polski zaznacz obszary wydobywania pięciu surowców mineralnych, podaj możliwości ich wykorzystania.

Napisz, czym różni się eksploatacja węgla kamiennego od eksploatacji węgla brunatnego.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie gospodarczej Polski surowce mineralne.

Nazwij regiony geograficzne o bogatych złożach i charakteryzujące się brakiem występowania złóż mineralnych.

Wymień surowce eksploatowane na Wyżynie Śląskiej i w Kotlinie Sandomierskiej.

Odczytaj miejsca eksploatacji węgla brunatnego, granitu i gipsu.

22. FORMY OCHRONY PRZYRODY W POLSCE

Cel ogólny:

Rozpoznawanie i opisywanie różnych form ochrony przyrody.

Treści:

Formy ochrony przyrody.

Elementy przyrody podlegające ochronie.

Przyczyny i cel ochrony przyrody.

Zagadnienia:

Formy ochrony przyrody:

- parki narodowe (23) – powierzchnia pow. 1000 ha, działalność człowieka znacznie ograniczona lub zakazana, ruch turystów tylko po szlakach,
- parki krajobrazowe (120) – zachowanie estetycznych walorów krajobrazu, dozwolona tylko działalność nie powodująca znacznego przekształcenia krajobrazu,
- rezerваты (1423) - wszelka działalność człowieka zakazana, czasem ruch turystyczny również,
- pomniki przyrody (35079) – elementy krajobrazu o szczególnych walorach przyrodniczych, mogą być nawet w mieście;
- obszar chronionego krajobrazu (412) – w niewielkim stopniu przekształcone środowisko, najczęściej sąsiaduje z parkami narodowymi i krajobrazowymi.

Elementy przyrody podlegające ochronie:

- drzewa, głązy, krajobraz, las, bagno, torfowisko, miejsce lęgowe rzadkich gatunków ptaków, wydmy, zwierzęta i rośliny zagrożone wyginięciem.

Przyczyny i cel ochrony przyrody:

- działalność człowieka – rozwój przemysłu, zwiększone emisja spalin i toksyn, budowa szlaków komunikacyjnych, rozwój urbanizacji, nadmierna eksploatacja terenów atrakcyjnych turystycznie, itp. – zagrożenie dla przyrody ożywionej i nieożywionej;
- zachowanie fragmentów rzeźby terenu, zbiorników wodnych, lasów, roślin i gatunków zwierząt w naturalnej formie lub odbudowa już naruszonej równowagi w ekosystemach;

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie podstawowych pojęć dotyczących form ochrony przyrody (wykład, rozmowa).

Wyszukiwanie na mapach terenów objętych ochroną w różnych regionach świata (praca z atlasem).

Analiza rozmieszczenia parków narodowych i krajobrazowych na mapie Polski (rozmowa, praca z atlasem).

Wskazywanie miejsc narażonych na zniszczenie przez działalność człowieka w najbliższej okolicy. Wskazywanie elementów przyrody szczególnie zasługujących na ochronę (tworzenie tabel porównawczych, rozmowa, dyskusja, praca w grupach, praca z atlasem).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie pojęcia określające formy ochrony i wyjaśnia własnymi słowami (A), potrafi podać ich definicje (B), potrafi zapisać definicje (C);
- zna i wymienia największe parki narodowe w Polsce oraz wskazuje je na mapie odczytując ich nazwy (A); wyszukuje dowolne parki narodowe na mapie i odczytuje nazwy oraz podaje elementy tam chronione, zapisuje te informacje (B); uzasadnia potrzebę ochrony wybranego terenu (C);
- zna zagrożenia dla środowiska, opowiada w prostych zdaniach o nich (A), formułuje wypowiedź dotyczącą zmian w środowisku, związanych z działalnością człowieka, na wybranym przykładzie (B), charakteryzuje różne formy działalności człowieka i jej wpływu na elementy przyrody (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę na temat różnic między poszczególnymi formami ochrony.

Wypisz po 5 gatunków roślin i zwierząt chronionych w Polsce.

Narysuj uproszczoną mapę Polski z zaznaczonymi parkami narodowymi.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie Polski parki narodowe.

Podaj powody, dla których warto zachować elementy przyrody w stanie niezmiennym.

23. PARKI NARODOWE POBRZEŻY I POJEZIERZY

Cel ogólny:

Rozpoznawanie i opisywanie różnych typów krajobrazu chronionego oraz skutków działalności człowieka.

Treści:

Parki narodowe: Słowiński Park Narodowy, Woliński Park Narodowy, Drawieński Park Narodowy, Wielkopolski Park Narodowy, Wigierski Park Narodowy, Park Narodowy Ujście Warty, Park Narodowy Borów Tucholskich.

Zagadnienia:

Słowiński Park Narodowy:

- „pustynny krajobraz” ruchomych wydm nadmorskich, oddzielający jeziora przybrzeżne, bór sosnowy i mieszany, rezerwat biosfery (UNESCO);

Woliński Park Narodowy:

- krajobraz młodoglacjalny na wyspie Wolin, wybrzeże klifowe, bory sosnowe, buczyna;

Drawieński Park Narodowy:

- krajobraz młodoglacjalny Puszczy Drawskiej, bór sosnowy, buczyna, dąbrowa;

Wielkopolski Park Narodowy:

- lasy sosnowe i dąbrowy;

Wigierski Park Narodowy:

- krajobraz młodoglacjalny Puszczy Augustowskiej, jeziora rynnowe, bagna, bory sosnowo-świerkowe;

Park Narodowy Ujście Warty:

- rozlewiska Warty, podmokłe łąki, unikatowa w Europie ostoja ptactwa wodnego i błotnego, rezerwat biosfery;

Park Narodowy Borów Tucholskich:

- bór, jeziora, obszary bagienne.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyszukiwanie na mapie prezentowanych parków narodowych (praca z atlasem).

Poznanie walorów parków narodowych, ich środowiska oraz problemów i zagrożeń (oglądanie zdjęć, folderów, fragmentów programów, albumów).

Omówienie najważniejszych wiadomości i ciekawostek dotyczących parków narodowych (wykład, rozmowa);

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- zna rozmieszczenie omawianych parków narodowych, wskazuje je na mapie odczytując ich nazwy (A); wie, dlaczego teren zasługuje na ochronę (A). Wyszukuje parki narodowe na mapie, podaje ich cechy charakterystyczne oraz zapisuje te informacje (B). Dokonuje syntezy i analizuje zagrożenia dla wybranych regionów oraz uzasadnia potrzebę ochrony obszaru (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o dowolnie wybranym parku narodowym.

Opracuj plakat reklamujący twoim zdaniem najciekawszy park narodowy.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie Polski omawiane parki narodowe.

24. PARKI NARODOWE NIZIN I WYŻYN

Cel ogólny:

Rozpoznawanie i opisywanie różnych typów krajobrazu chronionego oraz skutków działalności człowieka.

Treści:

Parki narodowe: Białowiecki Park Narodowy, Kampinoski Park Narodowy, Narwiański Park Narodowy, Poleski Park Narodowy, Roztoczański Park

Narodowy, Świętokrzyski Park Narodowy, Biebrzański Park Narodowy, Ojcowski Park Narodowy.

Zagadnienia:

Białowiecki Park Narodowy:

- żubr, tarpan, naturalny las liściasty i mieszany, pierwszy powojenny park narodowy, rezerwat biosfery (UNESCO);

Kampinoski Park Narodowy:

- wydmy śródlądowe, bagna, bór sosnowy, rezerwat biosfery (UNESCO);

Narwiański Park Narodowy:

- bagna, łągi, olsy, rozlewiska;

Poleski Park Narodowy:

- jeziora krasowe, bagna, torfowiska, rezerwat biosfery (UNESCO);

Roztoczański Park Narodowy:

- progi na Tanwi, bory jodłowe, buczyny, dąbrowy;

Świętokrzyski Park Narodowy:

- gołoborza, bory jodłowe, jodłowo-bukowe i sosnowe;

Biebrzański Park Narodowy:

- torfowiska, obszary bagienne, olsy;

Ojcowski Park Narodowy:

- rzeźba krasowa w dolinie Prądnika.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyszukiwanie na mapie prezentowanych parków narodowych (praca z atlasem).

Poznawanie walorów parków narodowych, ich środowiska oraz problemów i zagrożeń (oglądanie zdjęć, folderów, fragmentów programów, albumów).

Omówienie najważniejszych wiadomości i ciekawostek dotyczących parków narodowych (wykład, rozmowa).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- zna rozmieszczenie omawianych parków narodowych, wskazuje je na mapie odczytując ich nazwy (A); wie, dlaczego teren zasługuje na ochronę (A);

wyszukuje parki narodowe na mapie, podaje ich cechy charakterystyczne i zapisuje te informacje (B). Dokonuje syntezy i analizuje zagrożenia dla wybranych regionów oraz uzasadnia potrzebę ochrony obszaru (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o dowolnie wybranym parku narodowym.

Opracuj plakat reklamujący najciekawszy twoim zdaniem park narodowy.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie Polski omawiane parki narodowe.

25. PARKI NARODOWE W GÓRACH

Cel ogólny:

Rozpoznawanie i opisywanie różnych typów krajobrazu chronionego oraz skutków działalności człowieka.

Treści:

Parki narodowe: Babiogórski Park Narodowy, Bieszczadzki Park Narodowy, Gorczański Park Narodowy, Park Narodowy Gór Stołowych, Karkonoski Park Narodowy, Magurski Park Narodowy, Pieniński Park Narodowy, Tatrzański Park Narodowy.

Zagadnienia:

Babiogórski Park Narodowy:

- rumowiska skalne, piętra roślinne, rezerwat biosfery (UNESCO);

Bieszczadzki Park Narodowy:

- połoniny, buczyna;

Gorczański Park Narodowy:

- lasy jodłowo-bukowe, jelen karpacki, gronostaj;

Wielkopolski Park Narodowy:

- lasy sosnowe i dąbrowy;

Park Narodowy Gór Stołowych:

- rzeźba gór piaskowcowych z formami skalnymi, bory świerkowe;

Karkonoski Park Narodowy:

- skałki granitowe, rumowiska skalne, piętra roślinne, rezerwat biosfery (UNESCO);

Magurski Park Narodowy:

- fragment pierwotnej puszczy;

Pieniński Park Narodowy:

- przełom Dunajca;

Tatrzański Park Narodowy:

- rzeźba wysokogórska, piętra roślinne, rezerwat biosfery (UNESCO).

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyszukiwanie na mapie prezentowanych parków narodowych (praca z atlasem).

Poznawanie walorów parków narodowych, ich środowiska oraz problemów i zagrożeń (oglądanie zdjęć, folderów, fragmentów programów, albumów).

Omówienie najważniejszych wiadomości i ciekawostek dotyczących parków narodowych (wykład, rozmowa).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- zna rozmieszczenie omawianych parków narodowych, wskazuje je na mapie odczytując ich nazwy (A). Wie, dlaczego teren zasługuje na ochronę (A). Wyszukuje parki narodowe na mapie, podaje ich cechy charakterystyczne oraz zapisuje te informacje (B). Dokonuje syntezy i analizuje zagrożenia dla wybranych regionów oraz uzasadnia potrzebę ochrony obszaru (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o dowolnie wybranym parku narodowym.

Opracuj plakat reklamujący najciekawszy twoim zdaniem park narodowy.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie Polski omawiane parki narodowe.

26. PROBLEMY POLAKÓW

Cel ogólny:

Poznanie głównych problemów społecznych i gospodarczych w Polsce oraz ich przyczyn.

Treści:

Niski wzrost gospodarczy.

Bezrobocie.

Zanieczyszczenie środowiska.

Zagadnienia:

Wzrost gospodarczy – niski dochód narodowy:

- ograniczone wydatki na: ochronę zdrowia (limity w szpitalach, kolejki do lekarzy, szkolnictwo (brak dobrego wyposażenia wielu szkół), bezpieczeństwo publiczne (policja, straż pożarna) – ważne dla każdego obywatela, bo korzysta z nich codziennie.

Duże bezrobocie – brak funduszy na podstawowe potrzeby rodziny:

- otwarcie rynku polskiego na tanie produkty z zewnątrz spowodowało upadek i likwidację wielu zakładów przemysłowych (np. odzież z Chin i Turcji);
- wpuszczenie na rynek polski wysokiej jakości sprzętu Hi-Tech z zachodnich państw spowodowało zamknięcie zakładów o przestarzałych technologiach;
- przystąpienie do UE spowodowało wprowadzenie nowych norm jakościowych, którym nie podołało wiele zakładów, co stało się przyczyną ich zamknięcia (np. mleczarnie);
- prywatyzacja państwowych zakładów (po roku 1990) spowodowała zamknięcie wielu z nich (kopalnie) - zbyt duże zmiany były potrzebne, aby produkcja była opłacalna; brak profesjonalnych inwestorów i doradców z doświadczeniem.

Zanieczyszczenie środowiska – dewastacja terenów, wpływ na zdrowie:

- duża emisja zanieczyszczeń przez zakłady przemysłowe, gospodarstwa domowe, rolnictwo, środki transportu;
- kwaśne deszcze, zapyłone powietrze, zanieczyszczone wody;
- w ostatnich latach poprawa sytuacji – zamykane zakłady przemysłowe, budowa oczyszczalni, dostosowywanie fabryk do norm jakościowych;
- najbardziej zanieczyszczone tereny – Dolny Śląsk, Górny Śląsk, Kotlina Oświęcimska, największe miasta (Warszawa, Kraków).

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie podstawowych pojęć: dochód narodowy, wzrost gospodarczy, bezrobocie, degradacja środowiska (wykład, rozmowa).

Omówienie podstawowych potrzeb każdego obywatela kraju (wykład, dyskusja).

Przedstawienie zmian zachodzących od lat 90-tych w gospodarce Polski i ich konsekwencji dla społeczeństwa (wykład).

Omówienie głównych źródeł zanieczyszczeń i ich konsekwencji dla człowieka (dyskusja, burza mózgów, wykład).

Odczytywanie, analiza i opis stanu środowiska w Polsce na podstawie map tematycznych (praca z mapą, praca w grupach, tworzenie tabel).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie pojęcia określające gospodarkę i sytuację społeczeństwa, wyjaśnia własnymi słowami (A), potrafi podać ich definicje (B), potrafi zapisać definicje (C);
- zna i wymienia największe problemy społeczno-gospodarcze w Polsce (A), omawia ich przyczyny (B), charakteryzuje sytuację w Polsce (C);
- odczytuje z mapy podstawowe informacje dotyczące zanieczyszczenia środowiska (A), potrafi je analizować i oceniać (B), dokonuje syntezy i prezentuje wnioski i propozycje zmian (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Oceń, który region Polski wymaga największych zmian poprawiających stan środowiska. Zaproponuj takie działania.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie tematycznej Polski obszary o największym i najmniejszym uprzemysłowieniu. Odczytaj z map rodzaje emitowanych w Polsce zanieczyszczeń.

Wyjaśnij, jakie konsekwencje dla człowieka może mieć dewastacja elementów środowiska przyrodniczego.

27. POLSKA TO NIE TYLKO POLACY – MNIEJSZOŚCI NARODOWE

Cel ogólny:

Znajomość narodów mieszkających w Polsce.

Treści:

Przyczyny wielonarodowości i odrębności kulturowych.

Mniejszości narodowe.

Prawa i przywileje mniejszości narodowych.

Zagadnienia:

Pojęcia: naród, narodowość, mniejszość narodowa.

Przyczyny zróżnicowania wewnętrznego ludności w Polsce:

- zmiany granic – I i II wojna światowa;
- przesiedlenia – po II wojnie światowej;
- migracje – XVII-wieczna tolerancyjna religijnie Rzeczpospolita, przyczyny ekonomiczne;
- regionalna silna więź grupowa.

Mniejszości narodowe (1,2% ludności):

- Niemcy (woj. opolskie, śląskie, dolnośląskie);
- Białorusini (woj. podlaskie – okolice Bielska Podlaskiego i Hajnówki);
- Ukraińcy (woj. pomorskie, zachodniopomorskie i warmińsko-mazurskie, podkarpackie);

- Litwini (okolice Suwałk) - jedyna mniejszość w Polsce prowadząca nauczanie prawie wszystkich przedmiotów w języku ojczystym;
- Czesi i Słowacy przy południowych granicach;
- Rosjanie (Białystok, Mazury, Suwalszczyzna);
- Żydzi (w dużych miastach);
- Ormianie (wzdłuż południowej i wschodniej granicy oraz w Gdańsku i w Warszawie);
- Łemkowie (region Karpat Wschodnich);
- Romowie (miasta: Warszawa, Poznań, Wrocław, Łódź, Gdańsk, Kraków), dawniej prowadzili wędrowny tryb życia;
- Tatarzy (Białystok i teren przygraniczny), od XIV w. zamieszkiwali teren Księstwa Litewskiego;
- Chińczycy, Wietnamczycy (duże miasta) XXI wiek, prowadzą handel.

Prawa mniejszości narodowych:

- do rozwoju własnej kultury, zachowania obyczajów i tradycji, zachowania, rozwoju i nauki własnego języka, również nauki w swoim języku,
- do swobody praktyk religijnych, tworzenia własnych instytucji kulturalnych i edukacyjnych, komitetów wyborczych,
- zakaz dyskryminacji.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie podstawowych pojęć dotyczących narodu i mniejszości narodowych (wykład, rozmowa).

Wyszukiwanie na mapach obecnego rozmieszczenia mniejszości narodowych, nazywanie miast i regionów (praca z atlasem).

Porównywanie i analiza terytorium Polski na mapach: po I wojnie i II wojnie światowej (praca z atlasem, praca w zespołach, rozmowa).

Opis na podstawie wykładu, zdjęć, albumów, folderów i innych dostępnych materiałów cech wyróżniających poszczególne mniejszości narodowe (tworzenie tabel porównawczych, rozmowa, dyskusja, praca w grupach, praca z atlasem, wykład).

Wyjaśnienie praw mniejszości narodowych (wykład, dyskusja).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie pojęcia dotyczące narodu, mniejszości narodowych i wyjaśnia je własnymi słowami (A), potrafi podać ich definicje (B), potrafi zapisać definicje (C);
- zna i wymienia najliczniejsze mniejszości narodowe oraz wskazuje na mapie krainy geograficzne zamieszkałe przez nie, odczytując ich nazwy (A). Podaje przyczyny zamieszkiwania na terenie Polski wybranych mniejszości narodowych, zapisuje te informacje (B). Dokonuje syntezy i analizuje informacje zawarte na różnych mapach, uwzględnia historię i przygotowuje prezentację wybranych mniejszości narodowych w Polsce, pokazując ich odrębność;
- mówi w kilku zdaniach o podstawowych prawach mniejszości narodowych (A), formułuje wypowiedź na temat wszystkich praw (B), omawia prawa mniejszości narodowych argumentując ich potrzebę (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Zaznacz na mapie konturowej miejsca zamieszkania trzech najliczniejszych mniejszości narodowych w Polsce.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie Polski regiony zamieszkałe przez mniejszości narodowe. Nazwij te miejsca.

28. CZY GÓRAL I KASZUB MÓWIĄ PO POLSKU? GRUPY ETNICZNE**Cel ogólny:**

Znajomość grup etnicznych mieszkających w Polsce.

Treści:

Grupy etniczne.

Zagadnienia:

Pojęcia: grupa etniczna, tradycja, folklor, gwara.

Grupy etniczne (wspólnota z jednego regionu o poczuciu silnej więzi, posiadająca własną historię, kulturę, dialekt, tradycje, folklor):

- Podhalanie – górale zamieszkujący Kotlinę Podhalańską, w XIX w. region rozslawili artyści; znany strój góralski, styl zakopiański w budownictwie, muzyka, rzemiosło i gwara, Kazimierz Przerwa-Tetmajer - *Na skalnym Podhalu*, oscypki;
- Ślązacy – grupa zróżnicowana kulturowo (tradycje górnicze, pasterskie), o silnym poczuciu tożsamości regionalnej, posługująca się gwarą śląską;
- Łowiczanie – zamieszkują okolice Skierniewic i Łowicza, noszą barwne stroje ludowe tzw. pasiaki, uprawiają rękodzieło artystyczne: np. kolorowe wycinanki; Władysław Reymont „*Chłopi*”;
- Kurpie – północne Mazowsze, kurpiowskie wycinanki, plecionki, meble, okazałe palmy wielkanocne;
- Kaszubi – Pojezierze Pomorskie i Pobrzeże Gdańskie, stroje, bogata tradycja śpiewacza i własne oryginalne nuty, alfabet, szkoły z nauczaniem w języku kaszubskim (matura).

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie podstawowych pojęć dotyczących grup etnicznych (wykład, rozmowa).

Wyszukiwanie na mapach obecnego rozmieszczenia grup etnicznych, nazywanie miast i regionów (praca z atlasem).

Opis na podstawie wykładu, zdjęć, albumów, folderów i innych dostępnych materiałów cech wyróżniających poszczególne grupy etniczne (tworzenie tabel porównawczych, rozmowa, dyskusja, praca w grupach, praca z atlasem, wykład).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie pojęcia grup etnicznych i wyjaśnia własnymi słowami (A), potrafi podać ich definicje (B), potrafi zapisać definicje (C);
- zna i wymienia najliczniejsze grupy etniczne oraz wskazuje na mapie krainy geograficzne zamieszkałe przez nich odczytując ich nazwy (A); podaje cechy wyróżniające wybrane grupy etniczne, zapisuje te informacje (B); dokonuje

syntezy i analizuje informacje zawarte na różnych mapach, uwzględnia historię i przygotowuje prezentację wybranych grup etnicznych, pokazując ich odrębność.

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o dowolnie wybranej grupie etnicznej mieszkającej w Polsce. Poszukaj w różnych źródłach informacji na temat ich lokalnych tradycji. Opisz dowolną tradycję kultywowaną w twoim domu rodzinnym.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie Polski regiony zamieszkałe przez grupy etniczne. Nazwij te miejsca.

Podaj przykłady tradycji w twojej rodzinie.

29. POLSKA W UNII EUROPEJSKIEJ

Cel ogólny:

Przybliżenie organizacji UE oraz zmian w Polsce po przystąpieniu do wspólnoty.

Treści:

Granice Unii Europejskiej.

Proces przystąpienia do UE.

Następstwa przynależności do UE.

Zagadnienia:

Granice Unii Europejskiej:

- przynależność do UE prawie wszystkich państw (bez Islandii, Norwegii, Szwajcarii i części państw Bałkańskich);
- wschodnia granica Polski jednocześnie granicą UE;
- konieczność wzmocnionej kontroli granicznej ze względu na otwartość granic w krajach UE.

Przystąpienie do UE:

- spełnienie warunków stawianych przez Unię (kryteria kopenhaskie): zmiana przepisów prawnych, gospodarka rynkowa, gwarancja praw człowieka, pełna demokracja itd.

- V rozszerzenie UE w 2004 r. – przyjęcie Polski i 6 innych państw z dawnej Europy Wschodniej.

Konsekwencje członkostwa według „euroentuzjasty”:

- przyspieszenie rozwoju i modernizacji polskiej gospodarki, nowy kapitał i technologie,

- wzrost konkurencyjności polskich przedsiębiorstw,

- zwiększenie możliwości zbytu polskich produktów,

- przyspieszenie rozwoju najbiedniejszych regionów (dostęp do funduszy unijnych),

- wzrost znaczenia Polski na arenie międzynarodowej, współdecydowanie, bezpieczeństwo zewnętrzne,

- możliwość osiedlania się, nauki i pracy w dowolnym kraju UE, możliwość swobodnego podróżowania i przekraczania granic, dostęp do dziedzictwa kulturowego.

Konsekwencje członkostwa według „eurosceptyka”:

- wysokie koszty integracji, zobowiązania, składka, dostosowanie do wymagań,

- utrata lub ograniczenie suwerenności, zagrożenie dla polskiej kultury i tożsamości,

- wzrost cen towarów i usług a ograniczenie świadczeń społecznych,

- wzrost bezrobocia,

- emigracja młodych wykształconych Polaków,

- Wykupywanie ziemi przez cudzoziemców, osłabienie rolnictwa, zdominowanie rynku wewnętrznego przez tanie towary z zagranicy.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie podstawowych pojęć dotyczących integracji i Unii Europejskiej (wykład, rozmowa).

Przedstawienie głównych założeń i celów istnienia UE (wykład).

Wyjaśnienie zasad funkcjonowania i współpracy państw członkowskich (wykład).

Porównywanie i analiza rozszerzania UE (praca z atlasem, praca w zespołach, rozmowa).

Wyjaśnienie procesu przyłączania do UE (rozmowa).

Tworzenie listy potencjalnych zagrożeń i korzyści wynikających z przystąpienia do UE (tworzenie tabel porównawczych, rozmowa, dyskusja, praca w grupach, praca z atlasem).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie pojęcia określające integrację i wyjaśnia własnymi słowami (A), potrafi podać zalety integracji (B), potrafi zapisać uzasadnienie potrzeby współpracy z innymi państwami (C);
- zna i wymienia kraje UE oraz wskazuje je na mapie odczytując ich nazwy (A); wie, które kraje przystąpiły do UE razem z Polską, które się starają o przyjęcie (B); wie, które państwa nie należą do UE (C);
- zna obawy i korzyści wynikające z członkostwa, potrafi o nich krótko opowiedzieć (A), przedstawia 2 stanowiska wobec członkostwa (B), opisuje możliwe konsekwencje przystąpienia do UE (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Napisz, jak oceniasz przystąpienie Polski do UE.

Praca na lekcji:

Przeanalizuj mapę UE i omów miejsce Polski na tle wspólnoty.

Opisz przebieg wschodniej granicy UE.

30. PODRÓŻE PO ŚWIECIE... START Z POLSKI

Cel ogólny:

Poznanie głównych szlaków transportowych w Polsce i możliwości podróżowania w różnych kierunkach od Polski.

Treści:

Transport drogowy, kolejowy, morski, śródlądowy, lotniczy.

Przejścia graniczne, połączenia międzynarodowe.

Zagadnienia:

Środki transportu:

- transport drogowy – sieć drogowa rozwinięta w całym kraju, połączenia WE i NS, ale nie autostradami (w budowie lub w projekcie); słaba jakość dróg, mało dróg ekspresowych, ok. 30 większych przejść granicznych ze wszystkimi sąsiadami;
- transport kolejowy – gęsta sieć linii kolejowych w Polsce zachodniej, rzadsza w części wschodniej; połączenia między wszystkimi dużymi miastami intercity, eurocity); 16 przejazdów granicznych, z każdym sąsiadem co najmniej 1 przejazd;
- transport morski – głównie do przewozu towarów, turystycznie - promy np. w Świnoujściu, Gdańsku, Gdyni – do Finlandii, Danii, Szwecji, Niemiec;
- śródlądowy – tylko do przewozu towarów: Odra, część Wisły, Warty i Noteci, turystycznie: na jeziorach, Kanale Augustowskim i Elbląskim, spływy tratwami i kajakami; brak możliwości przekroczenia granicy tą drogą;
- lotniczy – głównie ruch pasażerski, 11 lotnisk, z czego 8 obsługuje ruch międzynarodowy (Warszawa, Poznań, Kraków, Gdańsk, Szczecin, Katowice, Wrocław, Rzeszów); najdłuższe linie to: Warszawa – Bangkok, Warszawa – Chicago; bezpośrednie połączenia z 30 państwami, do pozostałych - z przesiadką.

Proponowane metody pracy i procedury osiągania celów:

Wyjaśnienie podstawowych pojęć dotyczących szlaków transportowych (wykład, rozmowa).

Wyszukiwanie na mapach połączeń drogowych, przejść granicznych drogowych, kolejowych, linii kolejowych, portów lotniczych (praca z atlasem).

Porównywanie i analiza szlaków transportowych wybranych państw (praca z atlasem, posługiwanie się danymi statystycznymi, praca w zespołach, rozmowa).

Projektowanie tras podróży w kierunkach innych państw i na inne kontynenty różnymi środkami transportu (praca z mapą, posługiwanie się internetowymi rozkładami jazdy pociągów, autobusów i rozkładami lotów).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie stan form transportu w Polsce, znajduje na mapie połączenia drogowe, czyta przebieg trasy, znajduje przejścia graniczne i podaje nazwy miejscowości, odnajduje porty lotnicze i czyta nazwy miast, w których się znajdują, zapisuje je; wyszukuje połączenia międzynarodowe (A);
- mówi o szlakach komunikacyjnych w Polsce, projektuje podróże z Polski po całym świecie, zapisuje trasy, przygotowuje się do prezentacji ustnej opracowanego materiału (B);
- tłumaczy i analizuje problemy polskiego transportu, odczytuje biegle informacje z map tematycznych, omawia je, korzysta z różnych źródeł informacji; analizuje mapy, tabele, dane statystyczne i prezentuje w formie pisemnej i ustnej zdobytą wiedzę (C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Zaplanuj podróż:

- a) liniami kolejowymi z Polski do Hiszpanii,
- b) liniami lotniczymi z Polski do Wietnamu.

Opisz trasę, miejsca przesiadki.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie Polski przejścia graniczne. Znajdź porty lotnicze i nazwij miasta, w jakich się znajdują.

31. POLONIA...GDZIE I DLACZEGO?

Cel ogólny:

Poznanie miejsc na kuli ziemskiej, gdzie mieszka dużo osób polskiego pochodzenia. Poznanie przyczyn tego zjawiska.

Treści:

Słownictwo związane z migracją.

Przyczyny migracji.

Migracje Polaków.

Skupiska Polonii na świecie.

Życie Polonii.

Zagadnienia:

Pojęcia: migracja, emigracja, imigracja, Polonia.

Przyczyny migracji:

- zarobkowa, polityczna, religijna, przymusowa, wojenna.

Migracje zewnętrzne Polaków (XIX i XX wiek):

- emigracja po powstaniach narodowych w XIX w.;
- wyjazdy „za chlebem” w XIX i XX w. m.in. do Stanów Zjednoczonych, Brazylii, Argentyny, Francji i Niemiec;
- migracje spowodowane działaniami wojennymi podczas I i II wojny światowej;
- efekt zmiany granic po II wojnie światowej;
- emigracje po kryzysach politycznych - w latach 1956-1980 nasilenie ze względu na represje polityczne i trudne warunki życia;
- wyjazdy po wprowadzeniu stanu wojennego w 1981r. (ok. 1mln młodych i wykształconych Polaków wyjechało do krajów Europy Zachodniej oraz USA, Kanady i Australii);
- emigracja ekonomiczna po 2004 r. – przystąpienie Polski do UE i otwarty rynek pracy – emigracja głównie do Niemiec, Wielkiej Brytanii i Irlandii (ok. 2,5 mln osób).

Skupiska Polonii na świecie:

- Polacy mieszkający za granicą w roku 2008 to ponad 21mln osób;
- najliczniejsza Polonia - w USA ok. 10,6 mln osób (głównie w Chicago i Nowym Jorku);
- w Europie najwięcej - w Niemczech, Francji, Wielkiej Brytanii;
- liczna Polonia w Ameryce Południowej – Argentyna i Brazylia (Kurytyba);
- Kanada - ok. 1,5 mln osób, Australia - ok. 350tys. osób;
- Ukraina, Białoruś i Litwa (Polacy tam obecni w konsekwencji zmiany granic);
- mniejsze skupiska: Hiszpania, Islandia, Szwecja, Dania, Włochy, Bułgaria, Grecja, Austria, Szwajcaria, Japonia, RPA, Maroko, Wenezuela, Peru, Chile, wszędzie tam Polacy zrzeszeni w organizacjach polonijnych;

- polskie nazwy miast w innych krajach (w USA - dwie Warszawy, Kraków, Częstochowa, w Brazylii – „Pielgrzymka”);
- życie Polonii - organizacje zrzeszające Polaków, wydające prasę, prowadzące szkoły, obchodzące polskie święta narodowe (w USA - Parada Pułaskiego w pierwszą niedzielę października), parafie polskie, kluby sportowe, zespoły ludowe.

Proponowane metody pracy i procedury osiągnięcia celów:

Wyjaśnienie podstawowych pojęć dotyczących migracji na przykładach z życia uczniów i ich rodzin (wykład, rozmowa).

Wyszukiwanie na mapach państw, do których migrowali i migrują Polacy (praca z atlasem).

Porównywanie i analiza liczby migrantów w różnych krajach i przyczyn tego zróżnicowania (praca z danymi statystycznymi, atlasem, praca w zespołach, rozmowa).

Omówienie życia Polaków w kraju pobytu ucznia, liczebności, skupisk, przyczyn zamieszkania w określonym miejscu (dyskusja, praca w zespołach).

Osiągnięcia uczniów:

UCZEŃ:

- rozumie pojęcia określające migracje i wyjaśnia własnymi słowami (A), potrafi podać ich definicje (B), potrafi zapisać definicje (C);
- zna i wymienia największe skupiska Polaków na świecie oraz wskazuje je na mapie odczytując ich nazwy; zna przyczyny migracji, potrafi opowiedzieć o swojej rodzinie (A); wymienia rodzaje migracji i wyjaśnia przyczyny; zapisuje te informacje (B); dokonuje syntezy i analizuje informacje dotyczące historii polskich migracji, przyczyn i kierunków migracji; opisuje całe zagadnienie (C);
- opowiada o życiu swojej rodziny poza Polską (A); opowiada o Polonii żyjącej w tym kraju (B, C).

Sposób ich sprawdzenia:

Ocena pracy domowej:

Sporządź krótką notatkę o historii życia twojej rodziny poza Polską.

Praca na lekcji:

Wyszukaj na mapie w atlasie państwa, w których są Polacy.

Zastanów się, dlaczego nie mieszkasz w Polsce. Od kiedy twoja rodzina jest poza Polską?